

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Ing. Roman Hájek

Právní aspekty měny a peněžního oběhu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petr Kotáb

Katedra: Katedra finančního práva a finanční vědy

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 27. června 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 27. června 2014

.....
Ing. Roman Hájek

Obsah

Úvod	5
1. Právní aspekty měny	8
1.1 MĚNA A PENÍZE	8
1.1.1 <i>Peníze jako ekonomická kategorie</i>	8
1.1.2 <i>Měna jako právní kategorie</i>	9
1.2 MĚNOVÁ SUVERENITA.....	10
1.2.1 <i>Měnová jednotka</i>	10
1.2.2 <i>Ústřední emisní instituce – centrální banka</i>	14
1.2.3 <i>Peněžní masa a měnové agregáty</i>	16
1.2.4 <i>Měnová suverenita a společná evropská měna</i>	18
1.3 ZÁKONNÉ PENÍZE V ČESKÉ REPUBLICE	20
1.3.1 <i>Měnové právo a právní úprava zákonných peněz v České republice</i>	22
1.3.2 <i>Soustava zákonných peněz v České republice – historický vývoj</i>	23
1.3.3 <i>Soustava zákonných peněz v České republice – aktuální stav</i>	26
2. Právní aspekty peněžního oběhu	31
2.1 POJEM PENĚŽNÍHO OBĚHU	31
2.1.1 <i>Peněžní oběh a platební styk – terminologické pojetí</i>	31
2.1.2 <i>Peněžní oběh a platební styk – právně-ekonomické aspekty</i>	33
2.2 PENĚŽNÍ OBĚH ČESKÉ MĚNY V ČESKÉ REPUBLICE	37
2.2.1 <i>Subjekty peněžního oběhu v České republice</i>	38
2.2.2 <i>Struktura a vývoj peněžního oběhu v České republice</i>	40
2.2.3 <i>Zákonná omezení peněžního oběhu v České republice</i>	43
2.3 OCHRANA PENĚŽNÍHO OBĚHU V ČESKÉ REPUBLICE	46
2.3.1 <i>Přestupky a správní delikty v oblasti peněžního oběhu</i>	47
2.3.2 <i>Trestné činy proti měně a peněžnímu oběhu</i>	50
Závěr	55
Seznam použitých pramenů a literatury	57

Abstrakt.....	61
Abstract.....	62
Klíčová slova/Keywords.....	63

Úvod

Když jsem během svého studia občas zamýšlel nad možným tématem své diplomové práce, dlouho se mi zdálo, že moje volba bude jasná. Pracuji už dlouhou dobu v oblasti řízení lidských zdrojů a tak se mi zdálo logické, že mojí volbou bude téma z oblasti pracovního práva nebo práva sociálního zabezpečení.

Teprve když jsem se dostal do závěrečné fáze studia, začal jsem uvažovat i nad jinou možností nebo jiným pohledem na věc. Ovlivněn přednáškami a semináři z předmětu finanční právo, které na mě působily jako jedny z nejlepších, které jsem během studia absolvoval, jsem zvolil téma z oblasti měnového práva (a koneckonců, řízení lidských zdrojů se bez financí neobejde, o tom asi každý ví své).

Oblast měnového práva je do jisté míry hraničním pododvětvím finančního práva, k jehož úspěšnému zvládnutí si nelze vystačit pouze s právními znalostmi, ale jsou třeba i znalosti ekonomické a s ohledem specifika České republiky i znalosti historie a společenského vývoje. Právní úprava zde hledá oporu v ústavním právu a státní suverenitě, věnuje se činnosti základních státních institucí typu centrální banky, na straně druhé však musí být schopna jít i do velkého detailu, jak to vyžaduje regulace a ochrana tak citlivé oblasti jako je měna, peníze nebo peněžní oběh, které ovlivňují praktický život každého z nás.

Samostatných publikací na téma měnového práva přitom není mnoho. Otázky významu měny pro fungování suverénního státu jsou řešeny často, avšak v podmínkách České republiky zejména v kontextu možného přijetí společné evropské měny, kde však často převažují spíše politické zájmy nebo ekonomické aspekty přijetí společné měny než právní pohled na tuto věc.

Na straně druhé, otázky právní úpravy hotovostního peněžního oběhu jsou z hlediska všeobecného zájmu o tuto problematiku trochu popelkou, která odpovídá skutečnosti, že teprve relativně nedávno začala být tato oblast rozsáhleji regulována na úrovni zákona, a to přijetím zákona č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí.

Cílem mé práce bude analýza vybraných částí současné právní úpravy v kontextu měnové teorie, se snahou poznat její praktickou aplikaci a identifikovat potenciální slabá místa.

Sám název práce vede k jejímu rozdělení do dvou hlavních částí – na právní aspekty měny a na právní aspekty peněžního oběhu. Je třeba zdůraznit, že půjde o aspekty vybrané, protože komplexní analýza zahrnující obě tyto oblasti by překročila rozsah jakékoli diplomové práce.

Předpokládám, že v případě obou dvou hlavních témat se zaměřením nejdříve na stručnou rekapitulaci teorie. Nepůjde zde o to opakovat, co je popsáno v učebnicích a ani si nejsem jist, že bych byl schopen základní měnovou teorii nějakým zásadním inovativním způsobem obohatit. Půjde mi spíše o to shrnout základní pojmovou konstrukci, o kterou se opřu v hlavní analytické části.

V oblasti právní úpravy měny se nevyhnu otázkám měnové suverenity a jejich jednotlivých složek. Protože tato část má úzkou vazbu na perspektivy české měny jako zákonných peněz členského státu Evropské unie, věnuju menší prostor i zhodnocení povinnosti přijmout společnou evropskou měnu v kontextu evropského měnového práva, kterému se v ostatních otázkách budu věnovat pouze v případě, pokud jeho normy vyvolávají přímé právní účinky v právním řádu České republiky.

Při respektování praktického významu konstrukce soustavy zákonných peněz v České republice se v potřebné míře zaměřím na její vznik (se stručným pohledem do období dělení společné měny České republiky a Slovenské republiky), současnou podobu a právní nástroje její regulace.

V oblasti právní úpravy peněžního oběhu bude třeba se vypořádat (i za využití širšího, zejména ekonomického pohledu na věc) s jistým dualismem pojmů peněžní oběh a platební styk stejně jako s rozdíly v pojetí právní regulace hotovostního a bezhotovostního peněžního oběhu. Svou analýzu plánuji postavit na pohledu na jednotlivé subjekty peněžního oběhu, jejich práva a povinnosti.

Svůj prostor dostanou i otázky právních omezení peněžního oběhu a ochrany peněžního oběhu. Není mým záměrem hluboký pohled na trestněprávní otázky spojené s ochranou zákonných peněz, avšak bez této části se podle mého názoru žádný pokud možno ucelený pohled na právní úpravu peněžního oběhu obejít nemůže.

Ve všech analyzovaných oblastech se budu snažit najít slabá místa, a pokud se tak stane, nastínit možnosti jejich řešení.

1. Právní aspekty měny

1.1 Měna a peníze

Při charakteristice právních aspektů měny je třeba začít od vymezení pojmu měny. Právní teorie vymezuje pojem měny nejčastěji v jistém vztahu speciality k pojmu peníze, např. jako *konkrétní soustavu peněz zavedenou v určitém státě a systematicky upravenou jeho právním řádem*¹.

Z této definice je možné současně i vyvodit provázanost vztahu měny a peněz jako vztahu kategorie ekonomické (peníze) a kategorie právní (měna – viz požadavek systematické úpravy právním řádem). S připuštěním drobné nadsázky (dané tématem této práce) jsou tedy měna a peníze ve vztahu dvou stran téže mince.

1.1.1 Peníze jako ekonomická kategorie

Peníze jsou zvláštním druhem univerzálního zboží – z nejobecnějšího pohledu je lze pojmut jako *jakékoli aktivum všeobecně přijímané při placení za zboží, služby nebo při úhradách dluhů*².

I tato velmi obecná definice umožňuje odvodit *základní funkce peněz*¹:

1. „Všeobecně přijímané“ – univerzalita peněz je spojena s jejich pozicí jako obecného denominátoru (měřítko) hodnoty, účetní jednotky cen zboží a služeb.
2. „Placení za zboží a služby“ – funkce oběživa, všeobecného prostředku směny umožňujícího nákup a prodej.
3. „Úhrady dluhů“ – funkce platidla, všeobecného prostředek plateb a převodů kapitálu, kterou se převádí hodnota na další osobu bez protipohybu zboží.

¹ BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 6. upravené vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 336 - 337

² REVENDA, Zbyněk a kol. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. aktualizované vyd. Praha: Management Press, 2012. s. 14

4. „Aktivum“ – peníze plní funkci pokladu, prostředku uchování hodnoty (kupní síly) v čase; peníze jsou v této podobě vyřazovány z oběhu a plní funkci úspor, která je ovšem ovlivněna stálostí cenové hladiny (inflací).

1.1.2 Měna jako právní kategorie

Měna je právním institutem, právní formou peněz; považujeme za ni *státem uznaný a upravený druh peněz, který plní peněžní funkce na příslušném státním území*³.

Měnu tedy stanovuje (uznává) a upravuje stát, a to obecně závaznými právními předpisy. Má-li jít o společnou měnu, potom musí být uznávána zákonodárstvím všech států, na jejichž území má platit (dále viz kap. 1.2.4).

Kvalifikaci měny jako zákonných peněz je současně možné považovat za základní znak měny. Ve spojení s požadavkem plnit peněžní funkce je z uvedené definice měny možné odvodit i další *znaky měny*⁴ - v podobě všeobecně přijímaného oběživa a platidla tedy měna vykazuje znaky:

1. všeobecného platebního prostředku – měnu je možné používat v mezibankovním styku i nebankovní sféře, držba měny má být možná v bezhotovostní (zůstatky na účtech u bank a dalších peněžních ústavů) i hotovostní podobě (zákonných platidel)
2. skutečného platebního prostředku – měna je současně obecným denominátorem hodnot i platební prostředkem, měnou lze skutečně platit (hradit peněžní závazky)

A konečně, měna jako aktivum má znak ukládacího prostředku, tj. uchovatelem hodnot v podobě zákonných peněz. Z těchto důvodů je i emise měny regulována právními předpisy a svěřena do výlučné kompetence ústřední měnové instituce (centrální banka, ministerstvo financí, atp.), která má proto za úkol obvykle „pečovat o stabilitu měny“⁵ a udržování rozsahu konvertibility příslušné měny.

³ NĚMEČEK, Eduard. *Mezinárodní měnový systém. Otázka konvertibility, stability a likvidity*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. s. 33

⁴ NĚMEČEK, Eduard. *Úvod do studia finanční politiky*. 1. vyd. Praha: Všehrad, 2001. s. 16

⁵ Podle čl. 98 odst. 1 Ústavy, ve znění účinném do 31. 12. 2001, byla *hlavním cílem činnosti České národní banky péče o stabilitu měny*. Důvodem změny byla harmonizace s čl. 127 Smlouvy o fungování Evropské unie (*prvořadým cílem Evropského systému centrálních bank udržovat cenovou stabilitu*).

Při zkoumání vztahu peněz a měny stojí v této souvislosti za zmínku ustanovení § 13 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů, který stanoví korunu českou nikoli jako jednotku měnovou, ale peněžní. Z hlediska měnové teorie lze tuto skutečnost považovat za dosti významnou terminologickou nepřesnost.

1.2 Měnová suverenita

Měna jako právní kategorie plní peněžní funkce na určitém státním území, je výrazem státní suverenity. Stát jako suverén má svrchované právo určit si vlastní měnu – pokud stát nemá vlastní měnu, děje se tak obvykle buďto z důvodů omezené suverenity⁶ nebo v důsledku zapojení se do mezinárodní ekonomické (měnové) integrace vedoucí k dohodě o společné měně.

Právní úprava měny má obligatorně *obsahovat*⁷:

- stanovení měnové jednotky a zákonných platidel v příslušné měně,
- zřízení nebo určení ústřední emisní instituce pro příslušnou měnu,
- stanovení pravidel emise peněžní masy v příslušné měně.

1.2.1 Měnová jednotka

Penězi může být cokoli, co je všeobecně přijímáno při směně a splácení dluhů (dobytek, plátno, kožešiny, atd.)⁸. Další praktické požadavky na tyto „komoditní peníze“ (stálost, dělitelnost a spojitelnost, velká kupní síla v relativně malém množství, apod.) vedly nejdříve ke vzniku plnohodnotných peněz ve formě mincí z drahých kovů (zejména zlato).

⁶ Existují i opačné případy závislých území nebo státních útvarů s omezenou nebo nejasnou suverenitou, které mají vlastní měnu (zpravidla z historických důvodů) – Hongkong, Macao, Bermudy, Francouzská Polynésie, aj.

⁷ NĚMEČEK, Eduard. Úvod do studia finanční politiky. 1. vyd. Praha: Všehrad, 2001. s. 17.

⁸ Latinské pojmenování peněz „*pecunia*“ pochází od slova „*pecus*“ (dobytek)“. Původ slovesa „platit“ lze spatřovat v používání plátna k placení u starých Slovanů.

Kupní síla plnohodnotných mincí odpovídala množství drahého kovu, které obsahovaly (a nákladům na jejich ražbu). Omezené zásoby drahých kovů, snaha urychlit oběh, projev efektu známého jako Greshamův zákon⁹ a znehodnocování plnohodnotných mincí neúmyslné (při ražbě a oběhem) i úmyslné (snižování obsahu drahého kovu mechanickým poškozením) se řešily ukládáním zlata u zlatníků, později u bankéřů, kteří o uložení vystavili potvrzení – vzniká tak „pravý zlatý standard“ (viz dále) a první bankovky¹⁰.

Racionální ekonomická úvaha bank¹¹, požadavky klientů (úvěry) i politicko-ekonomické zájmy suverénů (států)¹² vedly ke vzniku neplnohodnotných peněz - státovek, bankovek a neplnohodnotných kovových mincí. Oběh plnohodnotných peněz byl téměř úplně¹³ vytlačen oběhem peněz neplnohodnotných, nejdříve v podobě oběživa (bankovky, neplnohodnotné mince) a později v bezhotovostní podobě (zůstatky na účtech u bank).

Zlatý standard byl dlouhodobě používán pro určení nominální hodnoty měnové jednotky, a to postupně ve *čtyřech formách*¹⁴:

1. Pravý zlatý standard (neformálně do 70. let 19. stol.) – představuje jedinou (v moderní ekonomice čistě hypotetickou situaci), kdy hodnota peněz je rovna hodnotě zlata a hodnota bankovek rovna hodnotě jejich zlatého krytí. Ve všech dalších případech je peněžní zásoba vyšší než hodnota zlata.

⁹ Greshamův zákon: „špatná mince vytlačuje dobrou“, tj. obíhají-li současně mince se shodnou nominální hodnotou a různým obsahem drahého kovu, potom mají přirozenou tendenci zůstatvat v oběhu mince méně kvalitní, zatímco kvalitnější mince jsou z oběhu stahovány a plní funkci pokladu.

¹⁰ Název „banka“ pochází z italského „il banco“ (lavice) jako místo, kde se prováděly operace s penězi.

¹¹ Požadavek všech klientů na současný výběr celé zásoby drahých kovů uložených u určité banky nebyl pravděpodobný, a proto nebylo třeba držet plnou zásobu drahých kovů ani paritu mezi vydanými poukázkami a objemem drahého kovu. Emisí neplnohodnotných peněz tak banka současně vytváří předpoklady pro zvýšení svého zisku.

¹² Typickým podnětem pro vznik státovek (tj. neplnohodnotných papírových peněz emitovaných státem) byl požadavek na zvýšení výdajů státního rozpočtu nad úroveň jeho příjmů, např. z důvodu válečných výdajů.

¹³ Plnohodnotné mince z drahých kovů (pamětní mince, mince vydávané pro numismatické účely jsou obvykle zákonným platidlem s tím, že mohou být prodávány za ceny odlišné od jejich nominální hodnoty (viz např. § 16 odst. 2 zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších novel).

¹⁴ JÍLEK Josef. *Finance v globální ekonomice I. Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. s. 24 – 25.

2. Klasický zlatý standard (1879 – 1914) – každá ze zemí¹⁵ zafixovala zlatý obsah své měnové jednotky, centrální banka byla zavázána směnit bankovku za uvedené množství zlata (a tedy i držet příslušné zlaté rezervy).
3. Měnový zlatý standard (20. a 30. léta 20. stol.) – založen na zlatém slitku, domácí měnu bylo možné směnit za zahraniční měnu směnitelnou za zlato v pevném kurzu.
4. Dolarový zlatý standard (1945 – 1971, Brettonwoodský měnový systém) – americký dolar byl jako jediný přímo směnitelný za zlato (a to pouze pro ostatní centrální banky u centrální banky USA - Fedu), měny ostatních států byly navázány na americký dolar.

Povinná směna měny za zlato zanikla fakticky 15. 8. 1971 (zrušením povinné směny amerického dolarů za zlato u Fedu), formálně změnou Stanov Mezinárodního měnového fondu, která už obligatorně nevyžaduje určit nominální hodnotu měnové jednotky (fakultativně může být určena paritou k jiné měně nebo koši měn).

Příčiny zániku zlatého standardu lze obecně spatřovat zejména v přirozených deflačních tlacích – hospodářský růst (i přirozený demografický vývoj) vyvolává požadavek na obecný růst peněžní masy, která je však omezená vzhledem k omezeným zásobám zlata. Podrobnější rozbor těchto deflačních tendencí považuji však za téma výrazně ekonomického charakteru mimo rámec této práce.

V Československu byla pro potřeby kurzové a měnové politiky stanoven poměr 1 koruny československé ke zlatu v období 1929 - 1988¹⁶. Její přímá směnitelnost za zlato nebyla nikdy zavedena, i když formálně informace o krytí bankovek zlatem (a dalšími aktivy Státní banky československé) přetrvávala na platných bankovkách i v období socialismu.

¹⁵ V průběhu 70. let 19. stol. přijala klasický zlatý standard většina ekonomicky vyspělých zemí - USA, Německo, Rakousko, Francie, Belgie, Nizozemí, Švýcarsko, Švédsko, Norsko, Dánsko, Itálie a Španělsko.

¹⁶ Hodnota 1 Kčs se ex lege nejdříve rovnala 0,004458 g zlata (1929), po sérii devalvací potom 0,0177734 g zlata (1945). Zákon č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě, stanovil hodnotu 1 Kčs na 0,123456 g ryzího zlata (zrušeno s účinností od 1. 1. 1989).

Po pádu socialismu byl v souladu s plněním podmínek obnoveného členství Československa v Mezinárodním měnovém fondu¹⁷ zahájen přechod k plné konvertibilitě měny. Od narovnání měnového kurzu československé koruny (postupná devalvace proti volně směnitelným měnám o 86%) až do současnosti měla Česká republika *dva kurzové režimy*¹⁸:

1. Režim pevného kurzu (leden 1991 - 26. 5. 1997) – československá koruna byla navázána na měnový koš tvořený nejdříve pěti měnami, od května 1993 (již jako česká koruna) jen dvěma měnami (německá marka, americký dolar v poměru 65% ku 35%). Flukтуаční pásmo bylo stanoveno nejdříve +/- 0,5% od centrální parity, od března 1996 (z důvodu spekulativního tlaku na posilování kurzu měny) na +/- 7,5% od centrální parity.
2. Režim nezávislého plovoucího kurzu – od 27. 5. 1997 v souvislosti s měnovou krizí vyvolanou schodkem na běžném účtu platební bilance a tlakem na znehodnocení měny. Kurz vytváří nabídka a poptávka na měnovém trhu.

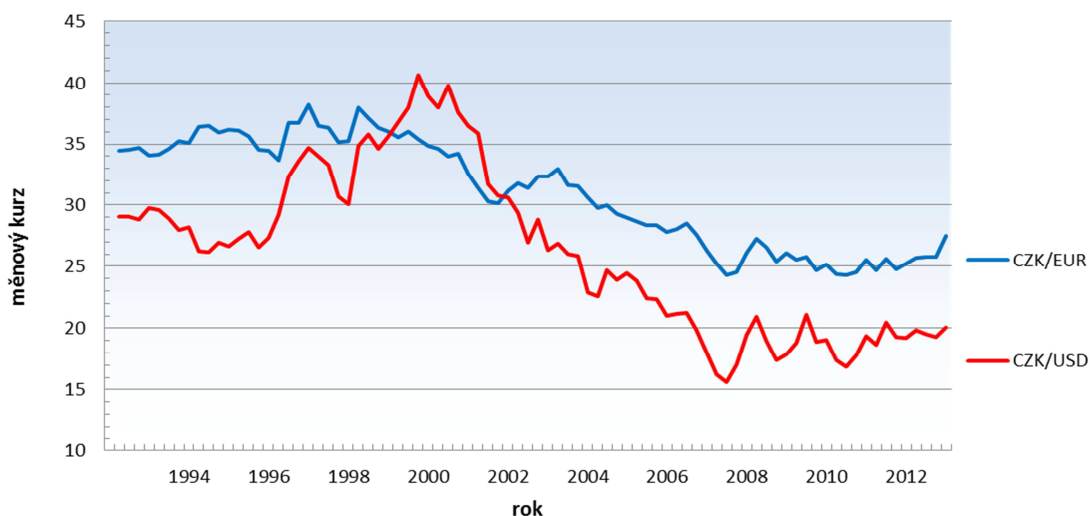
Vývoj kurzu české koruny k euru¹⁹ a americkému dolaru v období 1993 – 2013 znázorňuje obrázek č. 1. Je zde patrné v dlouhodobé perspektivě posilování kurzu české měny, které vedlo k poslednímu intervenčnímu zásahu České národní banky v listopadu 2013 s cílem oslabit kurz české koruny a posílit export. Analýzu příčin dlouhodobého posilování české měny i hodnocení faktických účinků této intervence však autor jako téma jdoucí nad rámec této práce (i vzhledem ke svým omezeným ekonomickým znalostem) přenechá jiným.

¹⁷ Československo akceptovalo Stanovy Mezinárodního měnového fondu již v roce 1945, jeho členství však bylo v roce 1954 pozastaveno pro neplnění povinností zebbbb Stanov (poskytování ekonomických údajů). Členství bylo obnoveno po roce 1989 (20. 9. 1990). Od 1. 1. 1993 je Česká republika členem Mezinárodního měnového fondu jako právní nástupce České a Slovenské Federativní republiky. Česká republika se zavázala k plnění článku 8 odst. 2, 3, 4 Stanov - zdroj: International Monetary Fund. *IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors* [cit. 2014-06-18] <<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx#3>>

¹⁸ JÍLEK Josef. *Finance v globální ekonomice II. Měnová a kurzová politika*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. s. 453 - 454

¹⁹ Měnový kurz české koruny vůči euru před 1. 1. 2009 byl určen prostřednictvím kurzu české koruny vůči německé marce v poměru 1 : 1,95583.

Obr. 1 - Vývoj kurzu české koruny (CZK) k euru (EUR) a americkému dolaru (USD) v období od 1. 1. 1993 do 31. 12. 2013:

Zdroj: Česká národní banka. *Databáze statistických řad ARAD – Statistika finančních trhů – Devizový trh – Devizové kurzy – Devizové kurzy (měsíční průměr)* [cit. 2014-05-27]

<http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_sestuid=22426&p_strid=ECA&p_lang=CS>

1.2.2 Ústřední emisní instituce – centrální banka

Vznik neplnohodnotných peněz (bankovek) emitovaných různými subjekty (bankami) vedl ke zneřehlednění peněžního oběhu. Přirozenou cestou²⁰ se tak iniciovala potřeba udělení (státního) monopolu na emisi oběživa příslušné měny jediné bance – centrální (emisní, cedulové) bance, popř. potřeba takovou instituci vytvořit.

Centrální banka plní v tržní ekonomice tři funkce, které lze považovat z hlediska bankovního systému za *výlučné*²¹:

1. Ve výlučné působnosti centrální banka emituje oběživo příslušné měny na území daného státu (emisní funkce) a tím ovlivňuje²² peněžní masu (dále viz kap. 1.2.3).

²⁰ Centrální banky vznikají od 17. stol. – příkladem prvního založení centrální banky je Bank of England (1694), příkladem prvního pověření k působení jako centrální banka je Sveriges Riksbank (1697).

²¹ REVENDA, Zbyněk a kol. *Peněžní ekonomie a bankovníctví*. 5. aktualizované vyd. Praha: Management Press, 2012. s. 319-320.

²² Celkový dopad na peněžní masu je limitovaný – emisí oběživa se proporcionálně snižuje objem vkladů na peněžních účtech, a tedy centrální banka ovlivňuje peněžní masu jen, úvěruje-li své klienty (banky).

2. Centrální banka jako vrcholný subjekt měnové politiky rozhoduje a vykonává *nezávisle, v samostatné působnosti*²³ měnovou politiku prostřednictvím stanovení úrokových sazeb a povinných minimálních rezerv, operacemi na volném trhu, atd.
3. Centrální banka vede účty obchodním bankám, zajišťuje zúčtování, přijímá od bank vklady (pro realizaci zúčtování nebo jako povinné minimální rezervy) a poskytuje úvěry (s komerčním motivem nebo jako nouzové s cílem stabilizace bankovního systému) - funkce „banky bank“.

Kromě těchto výlučných funkcí zpravidla centrální banka plní i další makroekonomické (regulace a dohled v oblasti bankovníctví a finančních trhů, devizová regulace, aj.) i mikroekonomické funkce (např. poskytování bankovních služeb státu).

Do činnosti České národní banky (dále též „ČNB“) je podle článku 98 Ústavy České republiky možné zasahovat jen na základě zákona, ústavně je zakotven i hlavní cíl její činnosti – péče o cenovou stabilitu. Ze skutečnosti, že postavení a poslání ČNB je věnována samostatná (šestá) hlava Ústavy, lze vyvodit její autonomnost a skutečnost, že *nepředstavuje žádnou z tradičních státních mocí (zákonodárná, výkonná, soudní)*²⁴.

Nezávislost ČNB výslovně stanoví § 9 odst. 1 zákona č. 6/1993 Sb., o ČNB, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého *Česká národní banka (bankovní rada, člen bankovní rady) nesmí při výkonu svých pravomocí a plnění svých povinností a úkolů vyžadovat ani přijímat pokyny od prezidenta republiky, parlamentu, vlády a jiných orgánů České republiky nebo Evropské unie ani od jakéhokoli jiného subjektu.*

Ke skutečnosti, že nezávislost ČNB je stanovena „pouhým“ zákonem (a ústava umožňuje zásahy na základě zákona), se vyslovil i Ústavní soud, podle kterého *východiskem ústavní konstrukce postavení ČNB je teorie dělby moci a součástí ústavnosti je i ochrana postavení ústřední banky státu při plnění jejího hlavního úkolu*²⁵.

²³ Podle Smlouvy o fungování Evropské unie a Statutu Evropského systému centrálních bank a Evropské centrální banky jde o nezávislost funkční (právně určitý cíl), institucionální (zákaz přijímat pokyny od kohokoli jiného včetně vlády), finanční (rozpočet dostatečný k naplnění cíle) a osobní (členů rozhodovacích orgánů).

²⁴ PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústavní právo a státověda. II. díl. Ústavní právo České republiky*. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. s. 1018.

²⁵ Nález Ústavního soudu *Pl. ÚS 59/2000 (N 90/sv. 22 SbNU, 278/2001 Sb.)*

Prováděcím zákonem přijatým na základě čl. 98 odst. 2 Ústavy České republiky je zákon č. 6/1993, o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto zákona má ČNB postavení jako centrální banka, správní úřad a podnikatel v oblasti bankovníctví. Z hlediska plnění funkcí centrální banky tak, jak již bylo uvedeno výše, jde podle mého názoru o standardní právní úpravu postavení a činnosti centrální banky, která plně respektuje i požadavky primárního práva Evropské unie²⁶. Její podrobnější analýzu i úvahy o potřebě nové právní úpravy si však dovoluji označit za téma jdoucí nad rámec této práce.

1.2.3 Peněžní masa a měnové agregáty

Obecná tendence je považovat za peníze všechno, co je přijímáno jako zákonné platidlo – oběživo, (bezhotovostní) peníze na účtech u peněžních ústavů, obchodní směnky, cenné papíry s krátkou lhůtou splatnosti. Jako peníze se tedy můžeme označit vybrané dluhové vztahy, přesněji *vybrané finanční pohledávky určitých subjektů, které jsou současně vybranými finančními závazky jiných subjektů*²⁷.

Peněžní masu tvoří souhrn všech peněžních prostředků v ekonomice, kterou měříme měnovými agregáty. Měnové agregáty odrážejí různorodost těchto dluhových vztahů, které rozdílným způsobem naplňují jednotlivé znaky měny.

Měnové agregáty třídíme v závislosti na likviditě, tj. *míře obtížnosti okamžitého prodeje daného měnového agregátu beze ztráty, resp. jen s minimální ztrátou*²⁸. Označují se písmenem M a číslicí – čím nižší je likvidita, tím vyšší je číslo, přičemž agregát s vyšším číslem obsahuje vždy agregát bezprostředně předcházející rozšířený o některou méně likvidní podobu měny.

²⁶ Smlouva o fungování Evropské unie (konsolidované znění), hlava VIII, kapitola 2 – Měnová politika

²⁷ JÍLEK, Josef. *Finance v globální ekonomice I. Peníze a platební styk*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2013. s. 29

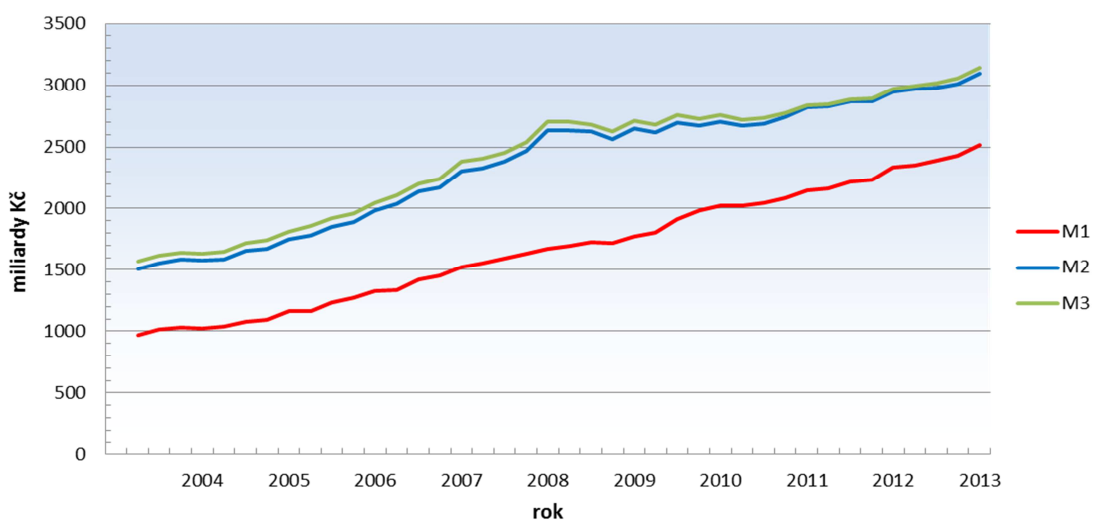
²⁸ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. podstatně rozšířené vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 384.

Klasifikace měnových agregátů u jednotlivých centrálních bank se v konkrétnostech liší, Česká národní banka používá metodiku Evropské centrální banky²⁹:

- M1 = emitované oběživo (bez hotovosti na pokladnách bank) a jednodenní vklady,
- M2 = M1 + vklady s dohodnutou splatností do 2 let + vklady s výpovědní lhůtou do 3 měsíců,
- M3 = M2 + repo operace + akcie a podílové listy fondů peněžního trhu + emitované ostatní dluhové cenné papíry se splatností do 2 let.

Centrální banka u každého měnového agregátu definuje jeho formu (oběživo, vklady, cenné papíry), okruh emitentů a držitelů.

Obr. 2 - Vývoj měnových agregátů v České republice za období od 1. 1. 2004 do 31. 12. 2013:

Zdroj: Česká národní banka. *Databáze statistických řad ARAD - Měnová a finanční statistika - Měnová statistika - A. Statistika měnového vývoje v ČR - Peněžní agregáty a protipoložky* [cit. 2014-06-16]

<http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_sestuid=938&p_strid=AAADA&p_lang=CS>

²⁹ Dokumenty ČNB v této věci doposud odkazují na Nařízení ECB (ES) č. 25/2009 ze dne 19. 12. 2008 o rozvaze sektoru měnových finančních institucí (přepřacované znění ECB/2008/32), které Nařízení ECB č. 1071/2013 ze dne 24. 9. 2013 o rozvaze sektoru měnových finančních institucí (přepřacované znění ECB/2013/33) zrušuje s účinností od 1. 1. 2015 - viz např. *Metodický list Harmonizovaná měnová statistika* [cit. 2014-05-18] <https://www.cnb.cz/docs/ARADY/MET_LIST/hms_cs.pdf>

Dlouhodobý trend vývoje poměrů mezi jednotlivými měnovými agregáty (viz obrázek č. 2) ukazuje v případě České republiky na stálé posilování měnového agregátu M1 (naplňujícího znaky platebního prostředku) při setrvalém absolutním objemu měnových agregátů M2 a M3 (naplňujících znak uchovatele hodnot).

1.2.4 Měnová suverenita a společná evropská měna

Měnová suverenita v pojetí, které extrahuje od konkrétní podoby svého nositele, představuje zejména *výkon nezadatelných práv nad měnou a měnovou politikou*³⁰. Výrazem této suverenity je právo určit si vlastní měnu, tj. přijmout právní úpravu obsahující stanovení měnové jednotky a zákonných platidel, zřízení ústřední emisní instituce a stanovení pravidel emise pro příslušnou měnu.

Výkon měnové suverenity je spojen s určitým územím - stát jako suverén a subjekt mezinárodního práva je proto tradičním nositelem této suverenity (stejně jako je měna jedním ze symbolů státu), není však nositelem jediným. Další možnou podobou je měnová unie, kterou můžeme definovat jako sdružení suverénních států vykazujících *tři základní znaky*³¹:

- fixace (neodvolatelná) směnných kurzů měn členských států měnové unie a odstranění oscilačního rozpětí těchto kurzů,
- zajištění úplné (a nenávratné) devizové směnitelnosti,
- požadovaným vyvrcholením měnové integrace je zavedení společné měny.

Zkušenosti z neúspěšných pokusů³² o vytvoření funkčních měnových unií potvrdily nutnost přenesení části suverenity členských států měnové unie na společné orgány a jednotnou měnovou politiku řízenou jednotnou centrální bankou.

³⁰ TOMÁŠEK Michal, *Evropské měnové právo*. 2. aktualizované a doplněné vyd. Praha, C.H.Beck, 2007. str. 1.

³¹ NĚMEČEK, Eduard. *Mezinárodní měnový systém. Otázka konvertibility, stability a likvidity*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. s. 201.

³² Např. Latinská měnová unie (1865 – 1927), Skandinávská měnová unie (1873 – 1914).

V podmínkách Evropské unie je tato otázka řešena vynětím právní úpravy měny a řízení měnové politiky z kompetence členských států a smluvním přechodem na společné orgány Evropské unie, zejména na Evropskou centrální banku, čímž je současně zajištěna i nezávislost řízení měnové politiky na Evropském parlamentu a Evropské komisi.

Hovoříme tak o *evropském měnovém statutu*³³, kterým je v širším slova smyslu právo Evropské unie, v užším slova smyslu jednak Smlouva o fungování Evropské unie (část třetí, hlava VIII – Hospodářská a měnová politika, články 119 až 143), jednak následující právní předpisy sekundárního práva Evropské unie:

- nařízení Rady (ES) č. 1103/97 o některých ustanoveních týkajících se zavedení eura ve znění nařízení Rady (ES) č. 2595/2000,
- nařízení Rady (ES) č. 974/98 o zavedení eura, ve znění nařízení Rady (ES) přijímaných při zavádění eura jako zákonné měny v dalších členských státech³⁴,
- nařízení Rady (ES) č. 2866/98 o přepočítacích koeficientech mezi eurem a měnami členských států přijímajících euro, ve znění nařízení Rady (ES) přijímaných při zavádění eura jako zákonné měny v dalších členských státech.

S ohledem na citlivost otázky přenášení pravomocí států na nadnárodní úroveň mají uvedené právní předpisy různý prostorový i časový účinek. Členské státy Evropské unie, které doposud společnou evropskou měnu nepřijaly, lze rozdělit *do tří skupin*³⁵:

1. Členské státy, které využily „opting-out“ před sjednáním pravidel měnové integrace (Mastrichtská smlouva, 1992) a tedy mají vyjednanou výjimku z platnosti části ustanovení Smlouvy o fungování evropské unie týkající se povinnosti zavedení společné měny (Velká Británie, Švédsko).

³³ TOMÁŠEK Michal, *Evropské měnové právo*. 2. aktualizované a doplněné vyd. Praha, C.H.Beck, 2007. str. 12-16.

³⁴ K 1. 1. 1999 byla bezhotovostní podoba společné evropské měny euro zavedena v 11 členských státech Evropské unie (Belgii, Finsku, Francii, Irsku, Itálii, Lucembursku, Německu, Nizozemsku, Portugalsku, Rakousku, Řecku a Španělsku), k 1. 1. 2001 též v Řecku – všech těchto 12 členských států zavedlo hotovostní podobu eura k 1. 1. 2002. Dále následovalo zavedení eura ve Slovinsku (1. 1. 2007), Maltě a Kypru (1. 1. 2008), Slovensku (1. 1. 2009), Estonsku (1. 1. 2011) a Lotyšsku (1. 1. 2014).

³⁵ TOMÁŠEK Michal, *Dvojitá měna – možná cesta pro ČR? Právní aspekt. Euro versus koruna: dilemata evropské měny v době dluhové krize*. 2. vyd.. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. str. 161-164.

2. členské státy, které souhlasily s pravidly měnové integrace, avšak neplní podmínky pro zavedení společné evropské měny, zejména konvergenční kritéria (Švédsko).
3. členské státy, které se staly členy Evropské unie poté, co se závazek zavést společnou evropskou měnu stal integrální součástí primárního práva Evropské unie (mj. Česká republika).

Zavedení společné evropské měny v České republice vyvolává řadu právních, ekonomických i společenských otázek, jejichž i pouhý výčet (natož analýza) by výrazně přesáhl rozsah jakékoli diplomové práce.

Z právního hlediska považuji za nezpochybnitelné, že pokud by úmyslem České republiky nebylo zavést společnou evropskou měnu vůbec, měla si toto právo vyhradit při přístupových jednáních. Na straně druhé praktický příklad Švédska, které (pravděpodobně úmyslně, s ohledem na obecně známou dobrou kondici švédské ekonomiky) řadu let neplní podmínky pro přijetí eura, ukazuje, že mechanismy dojednané před více než dvaceti lety možná nemusí v současné době dobře fungovat. Jsem toho názoru, že závazek přijetí společné měny by měl předmětem jednání o změně primárního práva Evropské unie dříve, než jeho (možná překonanost) způsobí nevratné dezintegrační tendence.

S ohledem na výše uvedené i na téma mé práce se v dalších kapitolách budu věnovat použití evropského práva výlučně v případech, kdy má již dnes přímé právní účinky v právním řádu České republiky (viz kap. 2.3.1).

1.3 Zákonné peníze v České republice

Pojem „peníze“ je v právním řádu hojně používán, avšak není zákonem explicitně definován. V případě pojmu „zákonné peníze“ si praxe často vystačí s implicitní definicí, kde za *zákonné peníze považujeme konkrétní formu peněz na území určitého státu*³⁶.

³⁶ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. podstatně rozšířené vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 685 až 686.

Podrobněji a systematičtěji (s využitím některých funkcí peněz - viz kap. 1.1) za zákonné peníze považujeme *hmotné předměty (bankovky, státočky, mince) denominované v zákonných měnových jednotkách (jejich násobcích, zlomcích), které lze použít ve funkci oběživa či platidla k úhradě peněžních závazků denominovaných ve měně, na kterou znějí, a to v jejich nominální hodnotě*³⁷.

Zákonné peníze tedy představují jednu ze dvou forem, kterou peníze určité měny nutně nabývají, mají-li plnit své funkce (druhá forma je bezhotovostní – peníze jako zůstatky účtů u peněžních ústavů).

Zákonné peníze se vyvinuly jako mince, bankovky a státočky. Historickým vývojem byly překonány právní a ekonomické rozdíly mezi jednotlivými podobami zákonných peněz; dnes jediný evidentní rozdíl představuje materiál a výrobní postup:

- bankovky, státočky: výroba tištěním z papíru (hmot odvozených z papíru), popř. s využitím plastů (polymerů)³⁸,
- mince: výroba ražením z obecných kovů (oběžné mince) nebo drahých kovů (pamětní mince).

Vývojem se též význam jednotlivých podob zákonných peněz posiluje nebo oslabuje, popř. některé podoby zákonných peněz úplně zanikají. V podmínkách Československa takto zanikly státočky (prakticky k 31. 12. 1972)³⁹, v jiných státech (zpravidla v důsledku vysoké inflace) zanikly mince jako oběživo s obvykle nižšími nominálními hodnotami.

³⁷ KOTÁB, Petr. *Právní ochrana zákonných peněz. Pocta Milanu Bakešovi k 70. narozeninám*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009. s. 169-170.

³⁸ Na výlučné používání plastových bankovek doposud přešlo 9 států – Brunej, Fidži, Izrael, Kanada, Mauritius, Nový Zéland, Papua Nová Guinea, Rumunsko a Vietnam – zdroj: *Polymer Bank Notes of the World* [cit. 2014-05-26] <<http://www.polymernotes.org>>

³⁹ K tomuto datu ztratily platnost poslední používané státočky 3 Kč a 5 Kčs. Státočky však přestaly být ex lege zákonnými platidly v Československu až novelizací zákona č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě, od 1. 1. 1989.

1.3.1 Měnové právo a právní úprava zákonných peněz v České republice

Měnové právo představuje *souhrn právních norem upravujících měnu (měnovou jednotku, emisi měny, soustavu platidel a jejich ochranu), pokladní operace, peněžní oběh a platební styk*⁴⁰. V podmínkách České republiky jde o souhrn norem různé právní síly, kde má klíčové postavení zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů (dále též „zákon o ČNB“), který je současně i prováděcím zákonem přijatým na základě čl. 98 odst. 2 Ústavy České republiky.

Zákon o ČNB výslovně označuje Českou národní banku za *ústřední banku* (§ 1 odst. 1 zákona), z čehož lze vyvodit povinnost plnění funkcí ústřední emisní instituce (emisní funkce, vrcholný subjekt měnové politiky, funkce „banky bank“ - viz kap. 1.2.2). Z hlediska právní úpravy zákonných peněz v České republice má stěžejní význam Část čtvrtá zákona o ČNB (Emise bankovek a mincí), která plní funkci *základního měnového zákona*⁴¹.

Peněžní (de facto měnovou) jednotkou v České republice je podle § 13 zákona o ČNB *koruna česká (zkratkou „Kč“), která se dělí na sto haléřů*; zákonem tedy rozlišujeme mezi peněžní jednotkou hlavní (koruna česká) a vedlejší (haléř).

V souvislosti se zánikem zlatého standardu (viz kap. 1.2.1) zákon navázal na předcházející právní úpravy od r. 1989 a nevyjadřuje hodnotu měnové jednotky zlatým obsahem¹⁶.

Oprávnění České národní banky vydávat bankovky, mince i pamětní mince je zákonem kvalifikováno jako výlučné (§ 12 zákona). Za tímto účelem je Česká národní banka:

- oprávněna sjednávat tisk bankovek a ražbu mincí (§ 15 zákona),
- povinna organizovat dodávky bankovek a mincí od výrobců (podle požadavků peněžního oběhu) a spravovat zásoby bankovek a mincí (§ 14 zákona).

⁴⁰ BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 6. upravené vyd. Praha: C.H.Beck, 2012. s. 14.

⁴¹ KARFÍKOVÁ, Marie. *Měna a její právní úprava. Pocta profesoru Slovinskému*. 1. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009. s. 135.

Zákonnými penězi v České republice jsou platné bankovky a mince (včetně mincí pamětních) vydané Českou národní bankou (§ 16 odst. 1 zákona). Zákon zmocňuje ČNB k vydávání obecně závazných právních předpisů (vyhlášek) stanovujících jaké konkrétní hmotné předměty (jakého vzhledu, vlastností a dalších náležitostí) se stávají součástí soustavy zákonných peněz v České republice a jaké jiné naopak součástí soustavy zákonných peněz být přestávají.

Do oblasti měnového práva České republiky lze dále zařadit zejména následující významné obecně závazné platné právní předpisy (včetně prováděcích vyhlášek):

- zákon č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí a o změně zákona o ČNB, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 60/1993 Sb., o oddělení měny, ve znění pozdějších předpisů,
- vybraná ustanovení předpisů dalších právních odvětví (např. trestněprávních)

Některým z těchto právních předpisů se budu podrobněji věnovat v části práce věnované peněžnímu oběhu.

1.3.2 Soustava zákonných peněz v České republice – historický vývoj

Jak již bylo uvedeno, konkrétní podobu soustavy zákonných peněz určuje Česká národní banka svými vyhláškami. Nicméně počátky vývoje měny samostatné České republiky měly z právního hlediska významné zvláštnosti, které stojí za připomenutí.

Měna České republiky byla ke dni vzniku samostatné České republiky 1. 1. 1993 společnou měnou České republiky a Slovenské republiky na základě Smlouvy mezi vládou České republiky a vládou Slovenské republiky o měnovém uspořádání ze dne 29. 10. 1992⁴².

⁴² Zrušena Dohodou mezi vládou České republiky a vládou Slovenské republiky o zániku Smlouvy mezi vládou České republiky a vládou Slovenské republiky o měnovém uspořádání ze dne 27. 1. 1993.

Tabulka č. 1 – Přehled bankovek a mincí společné měny České republiky a Slovenské republiky platných k 1. 1. 1993:

typ oběživa	nominální hodnota	platnost do	ukončena právním předpisem	výměna do ^{*)}
bankovka	1000 Kčs	31. 8. 1993	vyhl. č. 112/1993 Sb.	31. 5. 1994
bankovka	500 Kčs	31. 8. 1993	vyhl. č. 159/1993 Sb.	31. 5. 1994
bankovka	100 Kčs	31. 8. 1993	vyhl. č. 158/1993 Sb.	31. 5. 1994
bankovka	50 Kčs	31. 7. 1993	vyhl. č. 111/1993 Sb.	30. 11. 1993
bankovka	20 Kčs	31. 7. 1993	vyhl. č. 111/1993 Sb.	30. 11. 1993
bankovka	10 Kčs	31. 7. 1993	vyhl. č. 110/1993 Sb.	30. 11. 1993
bankovka	10 Kčs	31. 7. 1993	vyhl. č. 110/1993 Sb.	30. 11. 1993
bankovka	5 Kčs	30. 11. 1993	vyhl. č. 143/1993 Sb.	31. 3. 1994
bankovka	2 Kčs	30. 11. 1993	vyhl. č. 142/1993 Sb.	31. 3. 1994
bankovka	1 Kčs	30. 9. 1993	vyhl. č. 141/1993 Sb.	31. 1. 1994
mince	50 haléřů	31. 7. 1993	vyhl. č. 109/1993 Sb.	30. 11. 1993
mince	20 haléřů	31. 7. 1993	vyhl. č. 108/1993 Sb.	30. 11. 1993
mince	10 haléřů	31. 7. 1993	vyhl. č. 107/1993 Sb.	30. 11. 1993
mince	5 haléřů	30. 4. 1993	vyhl. č. 101/1993 Sb.	31. 8. 1993
mince	1 haléř	30. 4. 1993	vyhl. č. 101/1993 Sb.	31. 8. 1993

*) Termín společný pro výměnu u České národní banky i ostatních bank

Zdroj: Česká národní banka. *Věstník částka 18 ročník 2012. a) Seznam platných právních předpisů České národní banky (popř. Státní banky československé) vyhlášených od 1. 1. 1990 do 31. 12. 2012 ve Sbírce zákonů.*

Soustava zákonných peněz v České republice byla proto tehdy tvořena bankovkami a mincemi vydanými Státní bankou československou, které byly zákonnými penězi ke dni nabytí účinnosti zákona o ČNB, tj. 1. 1. 1993⁴³ (viz tabulka č. 1, obsahující též termín ukončení platnosti těchto bankovek a mincí).

Pro další vývoj měla klíčový význam měnová odlika České republiky a Slovenské republiky, kterou můžeme s odstupem času (a i na základě vlastních zkušeností) považovat za logické a přirozené ekonomické zakončení rozdělení společného československého státu.

⁴³ § 56 odst. 1 zákona č. 6/1993, o České národní bance, ve znění účinném do 7. 2. 1993. Zrušen zákonem č. 60/1993 Sb., o oddělení měny (s účinností ode dne oddělení měny).

Tabulka č. 2 – Přehled bankovek české měny, jejichž platnost skončila před 1. 1. 2014:

nominální hodnota	vzor	platnost od	vyhlášena právním předpisem	platnost do	ukončena právním předpisem	výměna do ^{*)}
5 000 Kč	1993	15. 12. 1993	vyhl. č. 289/1993 Sb.	30. 6. 2001	vyhl. č. 433/2000 Sb.	30. 6. 2004
1 000 Kč	1993	12. 5. 1993	vyhl. č. 112/1993 Sb.	30. 6. 2001	vyhl. č. 433/2000 Sb.	30. 6. 2004
500 Kč	1993	21. 7. 1993	vyhl. č. 159/1993 Sb.	31. 1. 2007	vyhl. č. 2/2007 Sb.	31. 1. 2010
200 Kč	1993	8. 2. 1993	vyhl. č. 63/1993 Sb.	31. 1. 2007	vyhl. č. 2/2007 Sb.	31. 1. 2010
100 Kč	1993	30. 6. 1993	vyhl. č. 158/1993 Sb.	31. 1. 2007	vyhl. č. 2/2007 Sb.	31. 1. 2010
50 Kč	1993	6. 10. 1993	vyhl. č. 226/1993 Sb.	31. 1. 2007	vyhl. č. 2/2007 Sb.	31. 1. 2010
50 Kč	1994	21. 12. 1994	vyhl. č. 205/1994 Sb.	31. 3. 2011	vyhl. č. 21/2011 Sb.	31. 3. 2012
50 Kč	1997	10. 9. 1997	vyhl. č. 197/1997 Sb.	31. 3. 2011	vyhl. č. 21/2011 Sb.	31. 3. 2012
20 Kč	1994	20. 4. 1994	vyhl. č. 66/1994 Sb.	31. 8. 2008	vyhl. č. 173/2008 Sb.	31. 8. 2009
20 Kč	1996	1. 2. 1996	vyhl. č. 17/1996 Sb.	31. 8. 2008	vyhl. č. 173/2008 Sb.	31. 8. 2009

*) ... Termín pro výměnu u bank mimo České národní banky

Zdroj: Česká národní banka. *Věstník částka 18 ročník 2012. a) Seznam platných právních předpisů České národní banky (popř. Státní banky československé) vyhlášených od 1. 1. 1990 do 31. 12. 2012 ve Sbírce zákonů.*

Povahu vykonávacího aktu k měnové odluce má (z formálně právního hlediska stále platný) zákon č. 60/1993 Sb., o oddělení měny, ve znění pozdějších předpisů. Zákonnými penězi v České republice se staly ke dni oddělení měny⁴⁴, tj. k datu 8. 2. 1993:

- bankovky okolkované podle zákona („federální“ bankovky tří v té době nejvyšších nominálních hodnot – 100 Kčs, 500 Kčs a 1000 Kčs),
- bankovky, u nichž prováděcí předpis nestanovil, že podléhají okolkování (zbývající „federální“ bankovky v nominálních hodnotách 20 Kčs a 50 Kčs),
- mince vydané Státní bankou československou (nominálních hodnot 10 haléřů, 20 haléřů, 50 haléřů, 1 Kčs, 2 Kčs, 5 Kčs),
- bankovky a mince vydané Českou národní bankou⁴⁵ podle § 12 zákona o ČNB.

⁴⁴ Den oddělení měny stanovilo nařízení vlády č. 61/1993 Sb., k provedení zákona o oddělení měny (vydané na základě zmocnění v § 1 odst. 2 zákona č. 60/1993 Sb., o oddělení měny, ve znění pozdějších předpisů).

⁴⁵ Souběžně bylo zahájeno vydávání nové české bankovky v nominální hodnotě 200 Kč a nových českých mincí v nominálních hodnotách 10 Kč, 20 Kč a 50 Kč.

Datum 8. 2. 1993 tedy můžeme považovat za datum vzniku samostatné měnové jednotky – koruny české. Ve vztahu k pojetí peněz jako vybraných dluhových vztahů (viz kap. 1.2.3) stojí ještě za zdůraznění, že nominální hodnota závazků a pohledávek v československých korunách se přepočítala na české koruny v poměru 1 : 1⁴⁶.

Vývoj soustavy zákonných peněz v České republice poté již probíhal standardně podle postupu stanoveného zákonem o ČNB. Tabulka č. 2 podává přehled bankovek a mincí jednotlivých vzorů, jejichž platnost skončila před 1. 1. 2014.

1.3.3 Soustava zákonných peněz v České republice – aktuální stav

Soustavu zákonných peněz v České republice tvoří platné bankovky a mince vydané Českou národní bankou. Mezi mincemi je přitom třeba rozlišovat mezi mincemi oběžnými na jedné straně a mincemi z drahých kovů, pamětními mincemi a mincemi ve zvláštním provedení určené ke sběratelským účelům na druhé straně – zatímco oběžné mince (i bankovky) jsou směňovány ve své nominální hodnotě, mince z drahých kovů, pamětní mince a mince ve zvláštním provedení určené ke sběratelským účelům mohou být prodávány za ceny odlišné od jejich nominální hodnoty.

Pro potřeby této práce nadále nebudu rozlišovat mezi mincemi z drahých kovů a pamětními mincemi. Tyto subkategorie zavedené § 16 odst. 2 zákona o ČNB mají praktický dopad na použitý materiál a technologii výroby (a rozlišuje je i znění vyhlášek ČNB⁴⁷, kterými se mince uvádějí do oběhu) nikoli však na právní postavení a právní vlastnosti těchto mincí, pro které budu používat souhrnný název „pamětní mince“.

Česká národní banka je za účelem podrobné právní úpravy soustavy zákonných peněz oprávněna vydávat vyhlášky, kterými vždy stanoví (§ 22 odst. 1 zákona o ČNB):

- datum uvedení nového vzoru bankovky či mince do oběhu,
- nominální hodnotu, rozměry, hmotnost, materiál, vzhled a další náležitosti bankovek a mincí (včetně vyobrazení konkrétního vzoru).

⁴⁶ § 1 odst. 4 zákona č. 60/1993 Sb., o oddělení měny, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁷ Vyhlášky ČNB hovoří buďto o „pamětních stříbrných“ nebo o „zlatých“ mincích.

Analogií k tomuto oprávnění má Česká národní banka i právo (vyhláškou) ukončit platnost a stáhnout z oběhu vydané bankovky a mince. Pokud se tak děje, současně určí i způsob a dobu jejich výměny za jiné platné bankovky a mince (§ 22 odst. 2 zákona o ČNB), přičemž tato doba výměny⁴⁸ nesmí být kratší než pět let (nestanoví-li zákon jinak).

Právní úprava přistupuje stejně k ukončování platnosti a stahování z oběhu bankovek i mincí (včetně pamětních mincí). S výjimkou období měnové odluky (viz kap. 1.3.2) se však ukončování platnosti týká téměř⁴⁹ výhradně jen bankovek. Děje se tak zejména z důvodů ochrany hotovostního peněžního oběhu (rozvoj ochranných prvků bankovek), naopak proti stahování mincí z oběhu hovoří zejména důvody ekonomické (výměna mincí je nákladnější než jejich dodatečná ražba).

Soustavu zákonných peněz v České republice nyní tvoří (přehled platných vzorů bankovek a oběžných mincí viz tabulka č. 3):

1. bankovky šesti nominálních hodnot: 5000 Kč, 2000 Kč, 1000 Kč, 500 Kč, 200 Kč a 100 Kč
2. oběžné mince šesti nominálních hodnot: 50 Kč, 20 Kč, 10 Kč, 5 Kč, 2 Kč a 1 Kč
3. pamětní mince v nominálních hodnotách 10000 Kč, 5000 Kč, 2500 Kč, 2000 Kč, 1000 Kč, 500 Kč a 200 Kč

Za dobu existence samostatné České republiky Česká národní banka vydala bankovky v celkem osmi nominálech, oběžné mince v devíti nominálech, postupně však byla ukončena platnost a staženy z oběhu bankovky dvou nominálních hodnot (50 Kč a 20 Kč) a všech haléřových mincí⁵⁰ (50 haléřů, 20 haléřů a 10 haléřů).

⁴⁸ Doba výměny je vždy prekluzivní, tj. po uplynutí této doby nelze vyměnit neplatnou banku ani na základě výjimky. Úhrnná částka bankovek a mincí prohlášených za neplatné, ale nepředložených k výměně, se na konci doby výměny odečte od množství peněz v oběhu v účtech České národní banky a stává se příjmem České národní banky.

⁴⁹ Výjimečným případem je ukončení platnosti pamětních stříbrných mincí vydaných v letech 1954 až 1992 Státní bankou československou ke dni 30. 6. 2000 (viz vyhláška ČNB č. 142/2000 Sb.). Důvodem jsou možné praktické problémy spojené se skutečností, že tyto mince vydané v období existence společného státu zůstávaly zákonnými penězi v České republice i dlouho po skončení měnové odluky.

⁵⁰ Zánikem hotovostní podoby ztratil haléř některé atributy charakterizující měnu jako všeobecný a skutečný platební prostředek. Je tedy otázkou, zda je jej možné považovat za vedlejší peněžní (měnovou) jednotku v kontextu měnové teorie.

Tabulka č. 3 – Přehled platných bankovek české měny k 1. 1. 2014:

typ oběživa	nominální hodnota	vzor	platnost od	vyhlášena právním předpisem
bankovka	5 000 Kč	1999	8. 9. 1999	vyhl. č. 141/1999 Sb.
bankovka	5 000 Kč	2009	1. 12. 2009	vyhl. č. 412/2009 Sb.
bankovka	2 000 Kč	1996	1. 10. 1996	vyhl.č. 226/1996 Sb.
bankovka	2 000 Kč	1999	1. 12. 1999	vyhl.č. 242/1999 Sb.
bankovka	2 000 Kč	2007	2. 7. 2007	vyhl. č. 140/2007 Sb.
bankovka	1 000 Kč	1996	6. 12. 1996	vyhl. č. 279/1996 Sb.
bankovka	1 000 Kč	2008	1. 4. 2008	vyhl. č. 100/2008 Sb.
bankovka	500 Kč	1995	27. 12. 1995	vyhl. č. 268/1995 Sb.
bankovka	500 Kč	1997	18. 3. 1998	vyhl. č. 33/1998 Sb.
bankovka	500 Kč	2009	1. 4. 2009	vyhl. č. 78/2009 Sb.
bankovka	200 Kč	1996	14. 8. 1996	vyhl. č. 198/1996 Sb.
bankovka	200 Kč	1998	6. 1. 1999	vyhl. č. 283/1998 Sb.
bankovka	100 Kč	1995	21. 6. 1995	vyhl. č. 65/1995 Sb.
bankovka	100 Kč	1997	15. 10. 1997	vyhl. č. 236/1997 Sb.
Mince	50 Kč	1993	7. 4. 1993	vyhl. č. 101/1993 Sb.
Mince	20 Kč	1993	12. 5. 1993	vyhl. č. 111/1993 Sb.
Mince	20 Kč	2000	12. 1. 2000	vyhl. č. 336/1999 Sb.
Mince	10 Kč	1993	12. 5. 1993	vyhl. č. 110/1993 Sb.
Mince	10 Kč	2000	12. 1. 2000	vyhl. č. 335/1999 Sb.
Mince	5 Kč	1993	9. 6. 1993	vyhl. č. 143/1993 Sb.
Mince	2 Kč	1993	9. 6. 1993	vyhl. č. 142/1993 Sb.
Mince	1 Kč	1993	9. 6. 1993	vyhl. č. 141/1993 Sb.

Zdroj: Česká národní banka. *Věstník částka 18 ročník 2012. a) Seznam platných právních předpisů ČNB (popř. Státní banky československé) vyhlášených od 1. 1. 1990 do 31. 12. 2012 ve Sbírce zákonů.*

Důvody stažení nižších nominálů z oběhu jsou výrazně ekonomické – náklady na tisk (ražbu) a udržování bankovek a mincí v oběhu časem (např. v důsledku nákladnějších ochranných prvků) převýšily jejich nominální hodnotu.

Rozvoj ochranných prvků si také vyžádal ukončení platnosti a stažení z oběhu nejstarších vzorů bankovek vydaných krátce po vzniku samostatné České republiky⁵¹.

⁵¹ Platnost bankovek vzoru 1993 byla ukončena ve dvou fázích odrážejících rizika z možné nedostatečné ochrany proti padělání – u bankovek vyšších nominálů (5000 Kč, 1000 Kč) k 30. 6. 2001, u ostatních nominálů (500 Kč, 200 Kč, 100 Kč, 50 Kč) k 31. 1. 2007.

Bankovky jsou tištěné na speciálním bankovkovém papíře, který sám obsahuje některé ochranné prvky (vodoznak, ochranná vlákna a ochranný proužek). Hlubotiskovými technologiemi se potom nanáší další standardní ochranné prvky (skrytý obrazec, iridiscentní pruh, soutisková značka, mikrotexy, optická proměnlivá barva). Každá bankovka má svou sérii a jedinečné číslo bankovky, obsahuje podpis guvernéra ČNB a sdělení o trestnosti padělání bankovek.

Oběžné mince jsou raženy z tzv. obecného kovu⁵², přičemž u některých mincí (20 Kč, 2 Kč) byl namísto tradičního kulatého tvaru využit tvar hranatý. V roce 1997 jednorázově (pro kompletní sadu tehdy platných nominálů mincí vzoru 1993), od roku 2000 *standardně*⁵³ bylo zavedeno vydávání mincí ve zvláštním provedení určeném pro sběratelské účely. Jde o speciální podobu oběžných mincí s totožných nominálů a grafického provedení, ale s leštěným polem mince a matným reliéfem. Stejně jako v případě pamětních mincí však jde o mince, jejichž výskyt v běžném oběhu je zcela výjimečný a které (z důvodu jejich sběratelské hodnoty) mohou být prodávány za ceny odlišné od jejich nominální hodnoty (a proto je na místě jejich společné zařazení do stejné kategorie podle § 16 odst. 2 zákona o ČNB).

Pamětní mince lze z hlediska materiálu použitého pro výrobu rozdělit do následujících dvou skupin:

- stříbrné mince – vyrobeny ze slitiny stříbra a mědi (poměr 92,5% : 7,5%) o váze 13 g (v případě nominálů 200 Kč) a 25 g (v případě nominálů 500 Kč),
- zlaté mince – s obsahem zlata 1/10 troyské unce (nominál 1000 Kč), 1/5 troyské unce (nominál 2000 Kč) 1/4 troyské unce (nominál 2500 Kč), 1/2 troyské unce (nominál 5000 Kč) a 1 troyská unce (nominál 10000 Kč).

⁵² Jde o ocel galvanicky pokovovanou z vnější strany mědí, niklem, zinkem, popř. slitinami těchto kovů. Bimetalického řešení se v České republice nevyužívá (vícebarevnost mince 50 Kč je řešena povrchovou úpravou).

⁵³ Vyhláška ČNB č. 33/2000 Sb., o vydávání mincí ve zvláštním provedení určeném pro sběratelské účely.

Vydávání pamětních mincí bylo zahájeno již v r. 1993, doposud bylo vydáno 97 pamětních stříbrných mincí (včetně 2 bimetalických⁵⁴) a 37 zlatých mincí. Pamětní mince upomínají na různá historicky významné události⁵⁵, výročí a osobnosti, jejich význam je převážně sběratelský a v případě zlatých mincí též nepochybně plní i znak měny jako uchovatele hodnot.

Na straně druhé jsou však diskutabilní jejich atributy všeobecného platebního prostředku vzhledem k výrazně omezené povinnosti je přijímat (blíže viz kap. 2.2.1), když pomineme zcela praktický aspekt, že při platbě by byla rozhodující jejich hodnota nominální, tj. nižší než jejich prodejní cena. Jejich zařazení mezi zákonné peníze jim však poskytuje stejné právní nástroje ochrany, jako mají bankovky a oběžné mince.

Z celkového pohledu lze právní úpravu měny v rozsahu výše analyzovaných bodů označit za adekvátní a dostatečnou.

⁵⁴ V rámci skupiny stříbrných pamětních mincí byla ještě vyrobena pamětní mince se zlatým středem a stříbrným mezikružím (ke vstupu České republiky do Evropské unie) a stříbrná se zlatou inlejí k výročí milénia.

⁵⁵ Zlaté mince se vydávají převážně v tematických řadách – „Karel IV.“, „Deset století architektury“, „Kulturní památky technického dědictví“, aj. (po 4 nebo 10 mincích).

2. Právní aspekty peněžního oběhu

2.1 Pojem peněžního oběhu

Charakteristiku peněžního oběhu je vhodné začít od vymezení tohoto pojmu. V nejobecnějším pojetí je peněžní oběh *pohybem peněz, v rámci kterého peníze plní své funkce*⁵⁶.

Jak již bylo uvedeno, peníze mohou plnit svou funkci v reálných podmínkách pouze jako peníze určité měny (viz kap. 1.1). Základní znak měny, tj. její zaštitění státní autoritou, se tedy v případě peněžního oběhu promítá do požadavku zajištění nuceného oběhu zákonných peněz na určitém území.

Požadavek nuceného oběhu vyplývá z podstaty neplnohodnotných zákonných peněz (na rozdíl od plnohodnotných mincí), nicméně i tak se povinnosti vyplývající z nuceného oběhu peněz uplatňují *relativně, podle příjemce zákonných peněz i formy peněz samotných*⁵⁷ (dále viz kap. 2.2).

2.1.1 Peněžní oběh a platební styk – terminologické pojetí

Peněžní oběh se vyvinul nejdříve v podobě oběhu plnohodnotných mincí, které v procesu *demonetizace*⁵⁸ nahradily mince neplnohodnotné a následně bankovky a státovky. Později (v 2. polovině 19. století) se rozvinul bezhotovostní peněžní oběh, jehož základním charakteristickým znakem je vyloučení hotovostních peněz a typickou operací převod peněžních prostředků mezi účty právnických a fyzických osob vedených u bank a dalších peněžních ústavů.

⁵⁶ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. podstatně rozšířené vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 685.

⁵⁷ BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 6. upravené vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 345.

⁵⁸ V kontextu rozvoje peněžního oběhu jde demonetizaci v pravém slova smyslu, tj. proces ukončení ražby plnohodnotných mincí ze zlata a stříbra a jejich (faktické stažení z oběhu). Pojem demonetizace ještě literatura někdy používá v souvislosti se zrušením zlatého standardu (viz např. NĚMEČEK, Eduard. *Mezinárodní měnový systém. Otázka konvertibility, stability a likvidity*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2000. s. 63.).

Hotovostní a bezhotovostní peněžní oběh od sebe zásadním způsobem odlišuje postavení a úloha poskytovatele *platebních služeb*⁵⁹ (tj. bank a dalších peněžních ústavů), od kterého se odvíjí *způsob placení*⁶⁰:

1. Hotovostní peněžní oběh: placení se uskutečňuje předáním bankovek a mincí mezi plátcem a příjemcem platby, což jsou jediné dva subjekty, jejichž účast je nezbytná k uskutečnění platby. Účast poskytovatele platebních služeb je omezena na případy, kdy jde o vkládání bankovek a mincí na platební účet.
2. Bezhotovostní peněžní oběh: placení probíhá mezi platebními účty plátce a příjemce, přičemž úhradu vždy zprostředkovává poskytovatel platebních služeb. Na placení se tedy obligatorně účastní tři subjekty.

V souvislosti s právní úpravou peněžního oběhu se často používá pojem platebního styku, který můžeme definovat jako *peněžní vztah plátce a příjemce uskutečňovaný v určitých formách dohodnutými platebními instrumenty přímo nebo prostřednictvím k tomu určených subjektů*⁶¹.

Pojem peněžního oběhu a platebního styku se tedy obsahově překrývají – tak jako pohyb peněz, v rámci kterého peníze plní své funkce (viz definice peněžního oběhu výše), může mít hotovostní i bezhotovostní podobu, tak i definice platebního styku explicitně obsahuje platební styk hotovostní (jako přímý peněžní vztah plátce a příjemce) i platební styk bezhotovostní (jako zprostředkovaný peněžní vztah plátce a příjemce).

Konkurenci obou pojmů vyřeším obdobným způsobem, jako byla řešena platná právní úprava v České republice – účelem zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů, je evidentně upravit oblast platebních služeb a právní vztahy mezi poskytovateli platebních služeb a uživateli platebních služeb.

⁵⁹ Podle § 3 odst. 1 zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů se platební službou rozumí *služba umožňující vložení hotovosti na platební účet a její výběr, převod peněžních prostředků z platebního účtu, vydávání a správa platebních prostředků a zařízení k přijímání platebních prostředků (tj. zařízení nebo soubor postupů, kterými uživatel dává platební příkaz), poukazování peněz a provedení platební transakce poskytovatelem služeb elektronických komunikací.*

⁶⁰ SCHLOSSBERGER, Otakar. *Platební služby*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2012. s. 12.

⁶¹ SCHLOSSBERGER, Otakar. *Platební služby*. 1. vyd. Praha: Management Press, 2012. s. 11.

Je tedy zřejmé, že tato právní úprava navozuje k implicitnímu zúžení pojmu platební styk a jeho ztotožnění s bezhotovostním peněžním oběhem, neboť pouze v této formě peněžního oběhu je účast poskytovatele platebních služeb obligatorní.

Naopak účelem právní úpravy zákona č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí, ve znění pozdějších předpisů, je explicitně upravit hotovostní peněžní oběh a právní vztahy s ním spojené. Tato právní úprava včetně prováděcích předpisů navádí k implicitnímu zúžení pojmu peněžní oběh na hotovostní peněžní oběh, což ještě více vynikne při porovnání s terminologií zákona č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů, kde se pojem „peněžní oběh“ prakticky nevyskytuje⁶².

Terminologii „hotovostní peněžní oběh“ a „bezhotovostní platební styk“ přebraly i uznávané publikace z oblasti finančního práva⁶³, a proto se jí budu přidržovat ve své práci. Budu-li tedy v dalších částech práce používat bez bližšího rozlišení pojem „peněžní oběh“ rozumí se jím hotovostní peněžní oběh a pojmem „platební styk“ bezhotovostní platební styk.

2.1.2 Peněžní oběh a platební styk – právně-ekonomické aspekty

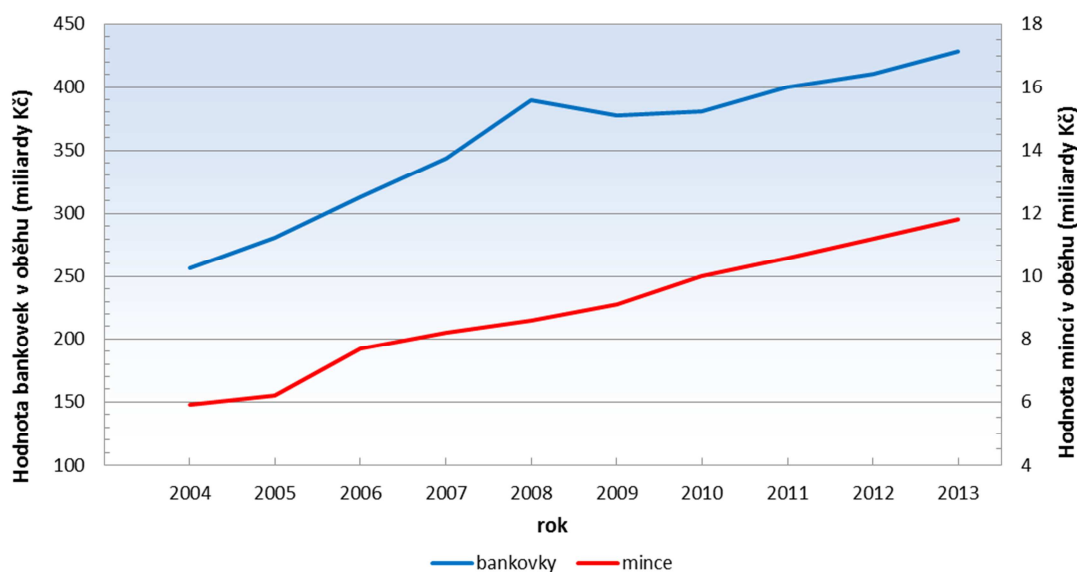
Skutečnost, že (hotovostní) peněžní oběh je vývojově mnohem starší formou peněžních vztahů než (bezhotovostní) platební styk může vést k úvahám o možnosti úplného vymizení hotovostní podoby peněz a její bezvýhradné náhrady bezhotovostními platebními transakcemi.

Ani vývoj hodnocený posledními deseti lety ničemu takovému nenasvědčuje. Jako velmi problematická by se jevila samotná právní úprava obligatorně zavádějící výlučný bezhotovostní platební styk. Bylo by možné vést úspěšné polemiky, zda takováto právní úprava ještě naplňuje znaky měny jako všeobecného a skutečného platebního prostředku, zejména s ohledem na reálné poměry v nebankovní sféře.

⁶² Zákon o č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů, používá pojem „oběh“ v jediné souvislosti – pro vymezení subjektu vydavatele elektronických peněz malého rozsahu ve vztahu k množství elektronických peněz emitovaných do peněžního oběhu.

⁶³ BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 6. upravené vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 346, 355.

Obr. 3 - Vývoj nominální hodnoty bankovek a mincí (s výjimkou pamětních mincí) v peněžním oběhu v České republice za období od 1. 1. 2004 do 31. 12. 2013:

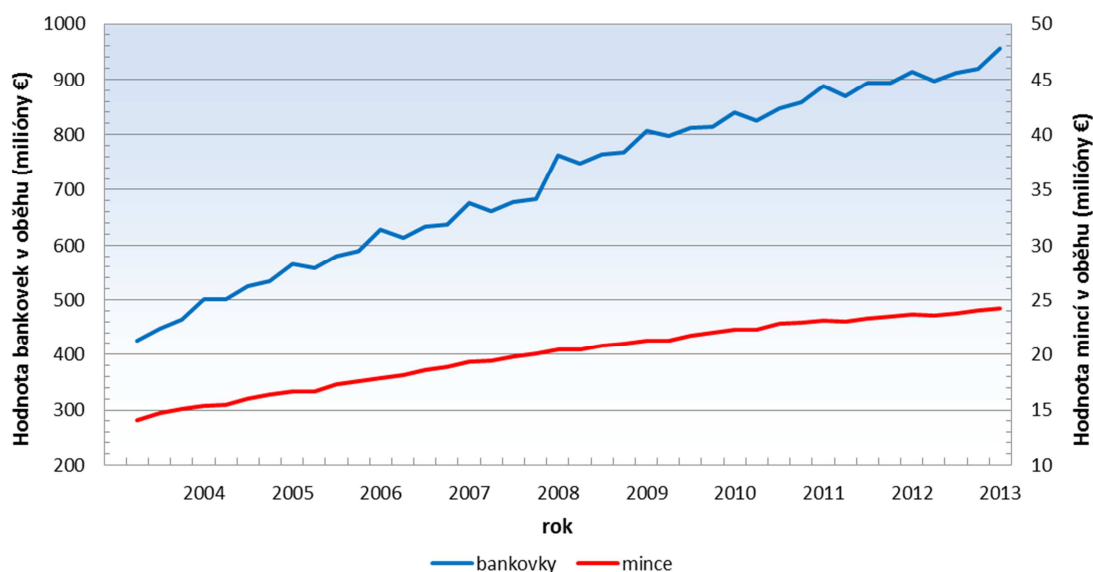
Zdroj: Česká národní banka. *Bankovky a mince. Peněžní oběh. Struktura peněz v oběhu* [cit. 2014-05-22] <<http://www.cnb.cz/cs/platidla/obeh/struktura/index.html>>

Takovému právnímu vývoji však nenahrává ani reálné chování ekonomických subjektů v podnikové i privátní sféře. Statistiky objemu bankovek a mincí v peněžním oběhu ukazují na setrvalé posilování kvantitativního rozsahu hotovostního peněžního oběhu (viz obrázek č. 3).

Za sledované období posledních deseti let narostla úhrnná nominální hodnota platných tuzemských bankovek v oběhu o 66,9%, úhrnná nominální hodnota oběžných mincí se dokonce zdvojnásobila. Přestože zejména v případě oběžných mincí má nezanedbatelný podíl na setrvalém nárůstu objemu oběživa i nešetrné zacházení zejména s nominály nižších hodnot a neúspěšné stahování mincí po ukončení jejich platnosti (blíže viz kap. 2.2.2), významná preference hotovostní podoby zákonných peněz v podnikové i privátní sféře je evidentní.

V tomto vývoji navíc ani není Česká republika nijak osamocena, jak ukazují i obdobné vývojové trendy v eurozóně (viz obrázek č. 4).

Obr. 4 - Vývoj nominální hodnoty bankovek a mincí v peněžním oběhu v eurozóně za období od 1. 1. 2004 do 31. 12. 2013:

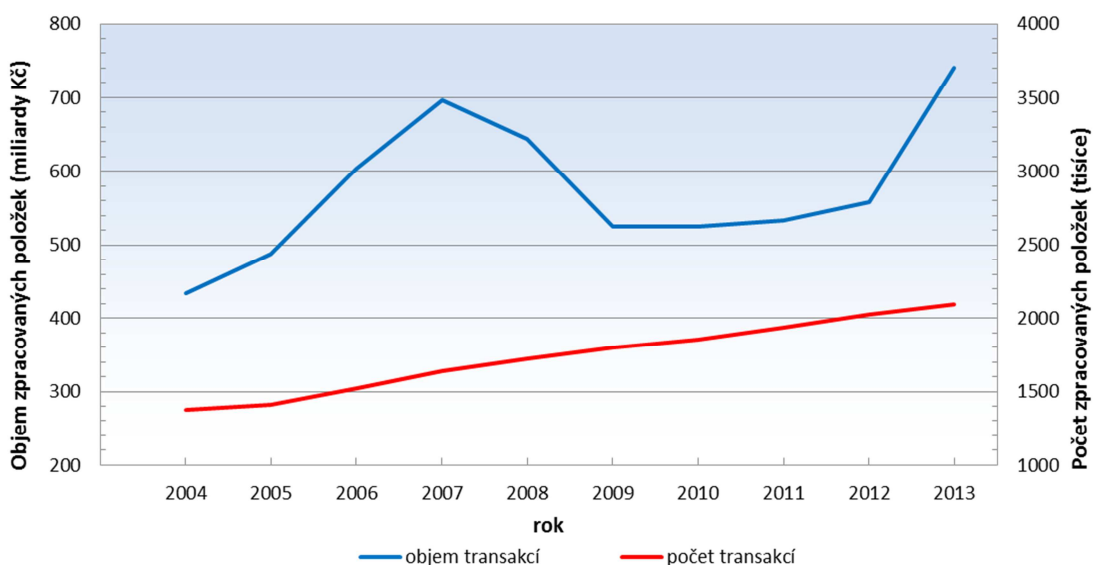
Zdroj: European Central Bank. *Statistics. Banknotes and Coins. Circulation.* [cit. 2014-06-14] <<https://www.ecb.europa.eu/stats/euro/circulation/html/index.en.html>>

Za stejné sledované období, které bylo předmětem hodnocení v případě České republiky (od 1. 1. 2004 do 31. 12. 2013) výše, vzrostla úhrnná nominální hodnota platných euromincí v oběhu o 71,6%, úhrnná nominální hodnota platných eurobankovek se dokonce více než zdvojnásobila (nárůst o 124,8 %).

I když lze jistý omezený efekt přičítat přijímání dalších členů eurozóny³⁴ (omezený zvláště s ohledem na mnohem menší ekonomiky později přijímaných států ve srovnání s původními členy eurozóny), tak obecný trend posilování hotovostního peněžního oběhu je i v případě eurozóny zřejmý.

Vývoj v bezhotovostním platebním styku byl ve stejném období podstatně odlišný, a to co do objemu i počtu zpracovávaných položek (viz obrázek č. 5). Množství zpracovaných položek v systému mezibankovního platebního styku CERTIS ve stejném sledovaném období posledních deseti let rostlo znatelně mírněji (jen o 52,3%) než nárůst objemu hotovosti v peněžním oběhu.

Obr. 5 - Vývoj průměrného denního objemu a počtu zpracovaných položek v systému CERTIS⁶⁴ za období od 1. 1. 2004 do 31. 12. 2013:

Zdroj: Česká národní banka. *Platební styk. CERTIS – Systém mezibankovního platebního styku – Statistické údaje* [cit. 2014-05-22] <https://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/certis_stat.html>

Objem zpracovaných položek dokonce zaznamenal výrazný propad (o 18,5%) v mezidobí let 2008 až 2009 a faktickou stagnaci v letech 2009 až 2012 (nárůst objemu zpracovaných položek o 6,4% za 3 roky), kterou se povedlo zcela překonat až v průběhu roku 2013.

Důvodů k takovému chování ekonomických subjektů je několik.

Zmíněný propad objemu zpracovaných položek v bezhotovostním platebním styku lze jednoduše a oprávněně ztotožnit (nejen v podmínkách České republiky) s poslední ekonomickou krizí let 2009 – 2012 navíc spojenou s poklesem důvěry v banky a další poskytovatele platebních služeb.

⁶⁴ CERTIS (Czech Express Real Time Interbank Gross Settlement system) je jediný fungující systém mezibankovního platebního styku s neodvolatelností zúčtování v České republice provozovaný Českou národní bankou na základě oprávnění § 38 zákona o ČNB.

Celkový vývojový trend (mnohem rychlejší trend nárůst objemu hotovosti oproti pomalému růstu množství transakcí zpracovávaných v platebních systémech) však indikuje v podmínkách České republiky i hlubší a *trvalejší příčiny*⁶⁵, z nichž považuji (i na základě svých osobních zkušeností) za zásadní následující:

- existence „šedé ekonomiky“ a s ní spojené pokusy o daňové úniky; kontrola dodržování zákona o omezení plateb v hotovosti je dosti diskutabilní (dále viz kap. 2.2.3) a rozdíly při platbách v hotovosti a „na fakturu“ všeobecně známé,
- nedůvěra v obchodních vztazích, platby v hotovosti mají řešit rizika možné insolvence obchodního partnera,
- poplatková politika bank s negativním potenciálem odradit klienty s nižšími příjmy⁶⁶ k ukládání v hotovosti.

S přihlédnutím k výše uvedeným faktům z právní i ekonomické oblasti si tedy dovoluji vyslovit kvalifikované tvrzení, že úplné nahrazení hotovostního peněžního oběhu bezhotovostním platebním stykem nelze nejméně v perspektivě nejbližších dvaceti až třiceti let očekávat.

2.2 Peněžní oběh české měny v České republice

Nejrozsáhlejší část právní úpravy nuceného oběhu zákonných peněz v České republice byla po dlouhou dobu založena (stejně jako v případě regulace konkrétní podoby soustavy zákonných peněz) na vyhláškách České národní banky.

Systémový zlom znamenalo až přijetí zákona č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí, ve znění pozdějších předpisů (dále též „zákon o oběhu bankovek a mincí“), kterým byl s účinností od 1. 7. 2011 poprvé upraven peněžní oběh neplnohodnotných českých bankovek a mincí zákonem.

⁶⁵ SURGA, Leopold. *Některé problémy spojené s oběhem peněz v České republice. Pocta Milanu Bakešovi k 70. narozeninám*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009. s. 378.

⁶⁶ Za zmínku v této souvislosti stojí, že obligatorně bezhotovostní podobu podle § 143 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů, nemá v České republice ani výplata mzdy.

Pro praktické naplnění některých ustanovení zákona o oběhu bankovek a mincí má význam též jeho prováděcí předpis, vyhláška č. 274/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o oběhu bankovek a mincí, která mj. stanoví standardy zpracování tuzemských bankovek a mincí, popisuje míru opotřebení (poškození) tuzemských bankovek a mincí nevhodných pro další oběh a způsob jejich stažení z oběhu, postup při zadržování podezřelých bankovek a mincí (blíže viz kap. 2.3.2).

2.2.1 Subjekty peněžního oběhu v České republice

Povinnost přijímat české zákonné peníze, která je obecně koncipovaná jako plošná⁶⁷, se uplatňuje u jednotlivých subjektů peněžního oběhu relativně, podle stavu peněz, které mají být přijaty.

Generální povinnost příjmu zákonných peněz pro všechny subjekty peněžního oběhu zůstává pouze v případě tuzemských bankovek a tuzemských mincí bezvadných nebo opotřebovaných oběhem⁶⁸; ani v tomto stavu se však generální povinnost netýká příjmu mincí pamětních.

Ve všech ostatních případech bankovek a mincí je již povinnost příjmu zákonných peněz omezena. Rozsah omezení povinnosti přijímat české zákonné peníze na území České republiky (§ 5 odst. 2 zákona) je základem pro následující *kategorizaci subjektů peněžního oběhu*⁶⁹:

1. Česká národní banka: přijímá tuzemské bankovky a tuzemské mince (včetně pamětních mincí) vždy, v případě bankovek a mincí po uplynutí prekluzivní doby pro jejich výměnu⁴⁸ však není povinna za ně poskytnout náhradu.

⁶⁷ Podle § 5 odst. 1 zákona o oběhu bankovek a mincí je každý povinen přijmout tuzemské bankovky a mince bez omezení, není-li oprávněn jejich příjem odmítnout.

⁶⁸ Podle § 2 odst. 3 písm. c) zákona o oběhu bankovek a mincí *bankovka opotřebovaná oběhem může být odřená, zašpiněná nebo pomačkaná*. Obdobně podle § 2 odst. 4 písm. b) zákona *mince opotřebovaná oběhem může být odřená nebo zašpiněná*. Podmínkou však je, aby bankovka a mince byly celé (bankovce mohou chybět jen části okraje na jejím obvodu, celá mince je jen taková, jejíž plocha nebyla zmenšena), přičemž připouští se i bankovka celistvá (tj. taková bankovka, která tvoří souvislý celek).

⁶⁹ BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 6. upravené vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 346-347.

2. Úvěrové instituce provádějící pokladní operace⁷⁰: rozsah povinností přijímat české zákonné peníze stejný jako v případě ČNB s výjimkou bankovek a mincí po uplynutí prekluzivní doby pro jejich výměnu, které nejsou povinny přijímat.
3. Směnárníci⁷¹, ostatní právnické osoby a fyzické osoby: povinnost přijímat české zákonné peníze se netýká pamětních mincí a v prekluzivní době pro výměnu též oběžných mincí a bankovek.

Nerespektování povinnosti přijímat zákonné peníze bez právního důvodu je trestným činem (viz kap. 2.3.2).

Tabulka č. 4 – Přehled práv a povinností subjektů peněžního oběhu při nakládání s tuzemskými bankovkami a mincemi nevhodnými pro další oběh:

stav tuzemských bankovek a mincí	Česká národní banka	úvěrová instituce provádějící pokladní operace	směnárník, ostatní právnická osoba	fyzická osoba
běžně poškozené celé bankovky, oběžné mince	přijímá, náhrada v plné výši	přijímá, náhrada v plné výši	přijímá, ale nevrací zpět do oběhu	může odmítnout příjem
běžně poškozené celistvé bankovky	přijímá, náhrada v plné výši	přijímá, náhrada v plné výši	může odmítnout příjem	může odmítnout příjem
běžně poškozené bankovky složené ze 2 částí s úhrnnou plochou nad 50%	přijímá, náhrada v plné výši	přijímá, náhrada v plné výši	může odmítnout příjem	může odmítnout příjem
běžně poškozené bankovky složené ze 2 částí s úhrnnou plochou nepřesahující 50%	zadržuje bez náhrady	zadržuje bez náhrady a předává ČNB	může odmítnout příjem	může odmítnout příjem
běžně poškozené pamětní mince	přijímá, náhrada v bankovkách a oběžných mincích	přijímá, náhrada v bankovkách a oběžných mincích	může odmítnout příjem	může odmítnout příjem
nestandardně poškozené ^{*)} bankovky a mince (včetně pamětních)	zadržuje bez náhrady ^{**)}	zadržuje bez náhrady a předává ČNB	může odmítnout příjem	může odmítnout příjem

*) Definice pojmů nestandardně poškozená tuzemská bankovka a mince jsou obdobné jako v případě bankovek a mincí nevhodných pro další oběh⁷²

***) ČNB může udělit výjimku např. při poškození v důsledku živelné katastrofy

⁷⁰ Úvěrovou institucí provádějící pokladní operace se ve smyslu § 3 zákona o oběhu bankovek a mincí rozumí banka (pobočka zahraniční banky v České republice, spořitelní nebo úvěrní družstvo) provádějící přijetí vkladu tuzemských bankovek (mincí) na účet vedený u úvěrové instituce nebo jejich výplatu z tohoto účtu v místě k tomu určeném zaměstnanci (oprávněnými osobami) úvěrové instituce.

⁷¹ Podle § 4 zákona č. 277/2013 Sb., o směnárenské činnosti, jde o osoby oprávněné provozovat na základě povolení k činnosti směnárníka uděleného ČNB vlastním jménem a na vlastní odpovědnost soustavnou činnost za účelem dosažení zisku, která spočívá v provádění směny bankovek (mincí, šeků) znějících na určitou měnu za bankovky (mince, šeky) znějící na jinou měnu.

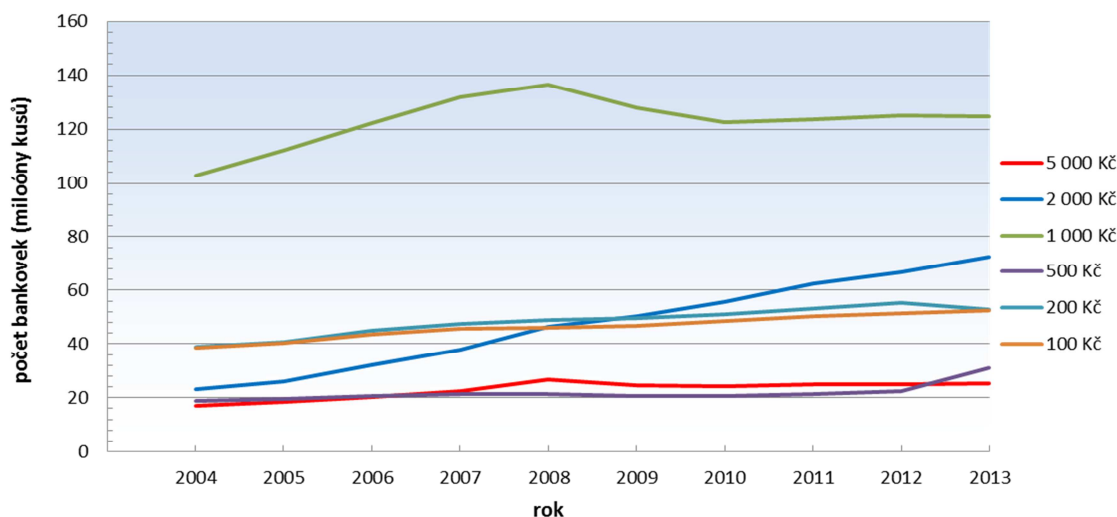
Uvedené kategorie subjektů peněžního oběhu v České republice se od sebe navzájem liší rozsahem povinností při nakládání s tuzemskými bankovkami a mincemi nevhodnými pro další oběh⁷² a při příjmu a výměně poškozených tuzemských bankovek a mincí, včetně poskytování náhrad (§ 8 až 10 zákona) - viz tabulka č. 4.

Na otázku, zda jsou povinnosti subjektů peněžního oběhu nastaveny optimálně, se pokusím odpovědět v kap. 2.2.2 na základě hodnocení vývoje kvantitativních a strukturálních parametrů peněžního oběhu v České republice.

2.2.2 Struktura a vývoj peněžního oběhu v České republice

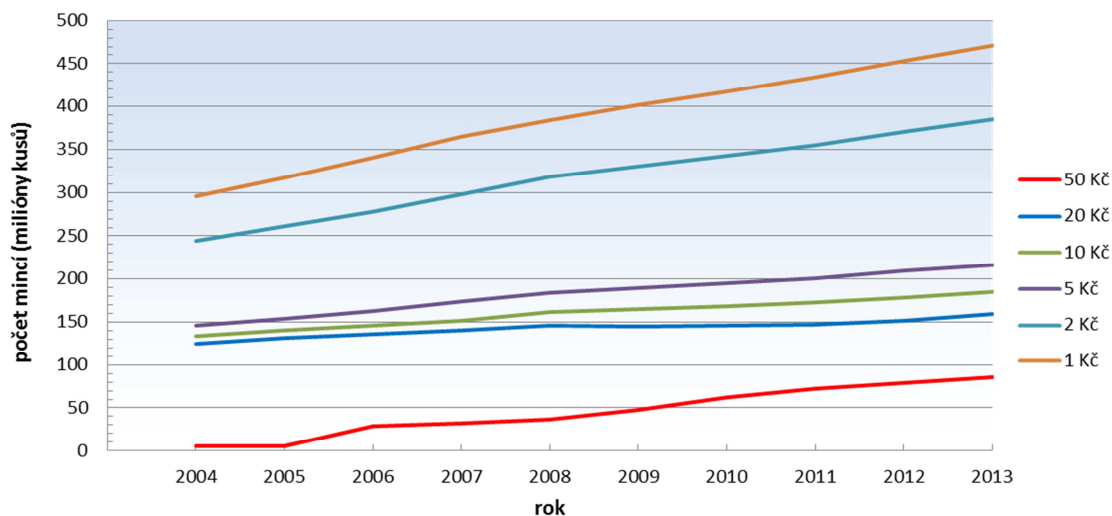
Soustavu zákonných peněz v České republice nyní tvoří bankovky šesti nominálních hodnot, oběžné mince šesti nominálních hodnot a pamětní mince (viz kap. 1.3.3). Pro jejich množství v oběhu je charakteristický setrvalý nárůst, který v období posledních deseti let dosáhl 67,7% (viz kap. 2.1.2).

Obr. 6 - Vývoj struktury bankovek v oběhu za období 1. 1. 2004 - 31. 12. 2013:

⁷² Podle § 6 a § 7 vyhlášky č. 274/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o oběhu bankovek a mincí, se za nevhodnou pro další oběh považuje např. tuzemská bankovka *zašpiněná, popsaná, poškozená biologickým materiálem, ohořelá, zetlelá, proděravělá, složená ze dvou nebo více částí, necelá (chybí část nejméně 6 mm v délce, 5 mm v šířce), natržená (trhlina delší než 5 mm)*; v případě mincí též mince s *nečitelným obrazcem, deformovaným tvarem, zkorodovaná*. Rozsah těchto možných defektů diskvalifikujících bankovky a mince pro další oběh se navíc zvyšuje při jejich strojovém zpracování.

Obr. 7 - Vývoj struktury oběžných mincí v oběhu za období 1. 1. 2004 - 31. 12. 2013:

Zdroj (společný pro obr. 6 a obr. 7): Česká národní banka. *Bankovky a mince. Peněžní oběh. Struktura peněz v oběhu* [cit. 2014-06-03] <<http://www.cnb.cz/cs/platidla/obeh/struktura/index.html>>

Jak je patrné z vývoje struktury peněžního oběhu v České republice v posledních deseti letech z hlediska množství jednotlivých platných⁷³ nominálů tuzemských bankovek a oběžných⁷⁴ mincí (viz obrázky č. 6 a č. 7), veškeré bankovky a mince zaznamenaly ve sledovaném období nárůst, a to nejméně o 20,9% v případě bankovek (nominál 1000 Kč), resp. o 27,7% v případě mincí (nominál 20 Kč).

S výjimkou nominálů 1000 Kč a 200 Kč, u kterých dochází k postupnému nahrazování části emitovaného množství nejbližším vyšším nominálem (bankovkami 2000 Kč a 500 Kč), jde o setrvalý nárůst (měřeno meziročními přírůstky). Extrémem je pak nárůst počtu emitovaných mincí nominálu 50 Kč (17,5 krát ve sledovaném období deseti let), který však přímo souvisí s ukončením platnosti bankovky nominálu 50 Kč v roce 2011 a jeho plánovanou postupnou náhradou právě touto oběžnou mincí.

⁷³ V grafech na obrázcích č. 6 a č. 7 nejsou zahrnuty nominály bankovek a oběžných mincí, které pozbyly platnost v období mezi 1. 1. 2004 a 31. 12. 2013 (bankovky nominálů 50 Kč, 20 Kč a 10 Kč) a všechny haléřové mince.

⁷⁴ Za období od 1. 1. 2004 do 31. 12. 2013 poklesl počet pamětních mincí v oběhu o 2,6 mil. kusů z důvodu ukončení platnosti pamětních stříbrných mincí vydaných v letech 1954 až 1992 Státní bankou československou (doba pro jejich výměnu uplynula k 30. 6. 2006) na počet 2,2 mil. kusů k 31. 12. 2003. Úhrnná nominální hodnota všech pamětních mincí v oběhu však za stejné období vzrostla o 759 mil. Kč (na celkových 1,53 miliardy Kč k 31. 12. 2013).

K celkovému nárůstu hodnoty zákonných peněz v peněžním oběhu samozřejmě mnohem více přispívají bankovky (jejich podíl na celkové hodnotě oběživa nikdy ve sledovaném období let 2004 až 2013 neklesl pod 97,3%).

Právě v setrvale zvýšené emisi tuzemských bankovek je tedy možné sledovat následky nejen ztráty důvěry v bankovní sektor, ale i problémů typu existence šedé ekonomiky nebo nedůvěra v obchodních vztazích, jejichž systémové řešení však podle mého názoru i osobních zkušeností leží především mimo kompetenci měnového práva. Právní úprava z oblasti měnového práva však může této situaci pomoci, jak se o to snaží v případě limitů pro platby v hotovosti (blíže viz kap. 2.2.3).

Pozitivně je možné hodnotit změny, které přinesla nová právní úprava zákona č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí, ve znění pozdějších předpisů, v otázce motivace k šetrnému a pečlivému zacházení s tuzemskými bankovkami. Jasnější a přísnější pravidla pro výměnu bankovek a poskytování náhrad za poškozené bankovky ve srovnání s předcházející právní úpravou⁷⁵ přispěly k poklesu meziročních přírůstků nově tištěných bankovek o cca polovinu v porovnání se srovnatelným obdobím (tj. obdobím před ekonomickou krizí let 2009 – 2012). S ohledem na krátkou dobu od nabytí účinnosti nového zákona o oběhu bankovek a mincí (1. 7. 2011) je však třeba brát toto hodnocení s jistou rezervou.

Trochu jiná situace je v oblasti tuzemských oběžných mincí. Za připomenutí stojí, že platnost haléřových mincí byla ukončena postupně k 31. 10. 2003 (mince 10 haléřů a 20 haléřů) a k 31. 8. 2008 (mince 50 haléřů) s tím, že jejich výměna za platné mince a bankovky byla možná u úvěrových institucí provádějících pokladní operace po dobu dalších 12 měsíců, u České národní banky ještě poté dalších 5 let.

Množství neplatných haléřových mincí, které se podařilo touto cestou stáhnout z oběhu, však bylo zanedbatelné⁷⁶.

⁷⁵ Vyhláška č. 37/1994 Sb., kterou se stanoví postup při příjmu peněz a nakládání s nimi a při poskytování náhrad za necelé a poškozené bankovky a mince (účinná do 30. 6. 2011). Podle tohoto právního předpisu bylo např. možné obdržet náhradu i za tuzemské bankovky složené z více než dvou částí a za zbytky bankovek, jejichž plocha dosahovala alespoň 25% plochy bankovky.

⁷⁶ Celkem bylo doposud (výměna mincí 50 haléřů končí 31. 8. 2014) předloženo k výměně 4,6% všech vydaných haléřových mincí v úhrnné hodnotě 14,5 mil. Kč.

Haléřové mince se ve vnímání běžných občanů staly „*mincemi na jedno použití*“⁷⁷, o které se vzhledem k jejich minimální kupní nevyplatilo nějak zvlášť pečovat a už vůbec ne je po ukončení platnosti chodit vyměňovat do České národní banky nebo úvěrové instituce provádějící pokladní operace.

Podobný osud může za nějaký čas postihnout i současné platné tuzemské mince nejnižších nominálních hodnot (1 Kč, 2 Kč). U mincí těchto nominálů můžeme pozorovat stálý meziroční přírůstek ve sledovaném období let 2004 až 2013 o nejméně 4% (nepodléhající žádným výrazným oscilacím), následkem čehož jejich množství v peněžním oběhu za sledované období vzrostlo o 58% (mince 2 Kč), resp. o 60% (mince 1 Kč), tedy zdaleka nejvíce ze všech platných tuzemských mincí (s výjimkou mince 50 Kč, což je ovšem jiný případ – viz výše).

Za zvážení by v této souvislosti stálo zavedení jisté podoby omezení plateb tuzemskými bankovkami nejvyšších nominálních hodnot např. na principu přiměřenosti mezi celkovou výší platby a nominální hodnotou bankovek použitých pro jejich úhradu, které by mohlo v některých situacích motivovat k větší péči a šetrnosti při nakládání s mincemi nižších hodnot, ovšem jsem si vědom, že takovéto omezení by šlo proti podstatě zákonných peněz.

2.2.3 Zákonná omezení peněžního oběhu v České republice

Platná právní úprava peněžního oběhu v České republice zavádí dvě různé podoby omezení peněžního oběhu tuzemských bankovek a mincí:

1. Omezení počtu mincí přijímaných v jedné platbě⁷⁸ – má charakter výjimky z obecné povinnosti přijímat platné tuzemské bankovky a oběžné mince při platbě s počtem mincí vyšším než 50, která je platná pro všechny subjekty peněžního oběhu s výjimkou České národní banky a úvěrových institucí provádějících pokladní operace.

⁷⁷ SURGA, Leopold. *Některé problémy spojené s oběhem peněz v České republice. Pocta Milanu Bakešovi k 70. narozeninám*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009. s. 379.

⁷⁸ § 5 odst. 2 písm. c) zákona č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí, ve znění pozdějších předpisů.

2. Omezení celkové výše platby prováděné v hotovosti – týká se souhrnné výše platby provedené v průběhu jednoho dne v české nebo cizí měně mezi jedním poskytovatelem platby a jedním příjemcem platby, která musí být provedena bezhotovostně, přesahuje-li výši 350 tisíc korun českých.

V prvním případě jde spíše o omezení technického charakteru, které souvisí s praktickými povinnostmi subjektů peněžního oběhu při příjmu, výměně a zpracování tuzemských bankovek a mincí, které navíc doznalo i výrazné liberalizace ve srovnání s přecházející právní úpravou⁷⁹. Česká národní banka a úvěrové instituce provádějící pokladní operace nejsou oprávněny odmítnout ani platbu obsahující vyšší počet mincí, jsou však oprávněny účtovat si manipulační poplatek⁸⁰ v případě, že přijímané tuzemské mince nejsou roztříděny podle nominálních hodnot, popř. zabaleny.

Omezení plateb v hotovosti bylo v České republice zavedeno s účinností od 1. 7. 2004 zákonem č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti a o změně zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů (dále též „zákon o omezení plateb v hotovosti“). Zákonný limit výše platby v hotovosti se netýká:

- vkladu peněžní hotovosti na vlastní nebo cizí účet u peněžního ústavu ani jejich výběru (§ 2 odst. 2 zákona),
- plateb daní, poplatků, cla, povinných plateb z pracovněprávních vztahů, plateb důchodů z důchodového pojištění a penzijních fondů, atd. (§ 3 odst. 2 zákona),
- plateb, které musí být ex lege⁸¹ provedeny v hotovosti (§ 4 odst. 1 zákona).

Jedním z hlavních důvodů pro přijetí zákonného limitu pro omezení plateb v hotovosti byl boj proti zločinnosti a opatření pro potírání šedé ekonomiky, kterým hotovostní platby (vzhledem k anonymitě bankovek a mincí) napomáhají.

⁷⁹ Podle předcházející právní úpravy (vyhláška č. 37/1994 Sb. účinná do 30. 6. 2011) byly ostatní právnické osoby a fyzické osoby oprávněny odmítnout přijetí mincí nad 10 kusů téže nominální hodnoty, mincí nad celkovou částku 100 Kč (u mincí do nominálu 10 Kč včetně) a mincí nad celkovou částku 500 Kč (u mincí nominálů 20 Kč a 50 Kč).

⁸⁰ § 5 odst. 3 zákona č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí, ve znění pozdějších předpisů. Ustanovení se týká i příjmu tuzemských bankovek.

⁸¹ Např. složení dražební jistoty nebo úhrada ceny dosažené vydražením podle zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů.

S ohledem na tento účel se jako zcela adekvátní jeví široce pojatá osobní působnost⁸² zákona o omezení plateb v hotovosti i skutečnost, že za platbu v hotovosti se považuje i platba vysoce hodnotnými komoditami (zlato, drahé kameny – viz § 2 odst. 3 zákona).

Na straně druhé se zákon o omezení plateb v hotovosti nevyvaroval řady legislativních nedostatků až chyb, které přes téměř deset let od nabytí účinnosti zákona zůstávaly neřešeny. Za takovýto (zbytečný) nedostatek snižující srozumitelnost zákona lze považovat nadále existující povinnost použít pro jakoukoli platbu přepočten na měnu euro (§ 4 odst. 2 zákona), který je podle mého názoru jednoznačně chápat jako chybný pozůstatek již neplatného znění zákona⁸³.

Za další nedostatek lze považovat, že zákon o omezení plateb v hotovosti nerespektuje odlišný charakter subjektů peněžního oběhu a nesnaží se povinnost provést platbu bezhotovostně nastavit relativně, podle povahy těchto subjektů. Tímto způsobem postupovala např. platná právní úprava Slovenské republiky⁸⁴, která stanoví limit pro platby v hotovosti na 15 000 eur mezi fyzickými osobami (nepodnikateli), zatímco pro všechny ostatní případy plateb jde o limit 5 000 eur.

Za závažnou legislativní chybu, jejíž oprava je teprve nyní v legislativním procesu, je třeba považovat znění § 2 odst. 1 písm. b) zákona, podle kterého je poskytovatelem platby *ten, kdo platbou uhrazuje závazek*. Podle judikatury⁸⁵ však *přenechání předmětu půjčky věřitelem dlužníkovi není plněním závazku*, a tedy poskytovatel platby (věřitel, dárce) může předat příjemci platby (dlužníkovi, obdarovanému) množství hotovosti přesahující zákonný limit pro platby v hotovosti, aniž by tím porušil zákon (protože není plátcem ve smyslu zákona).

⁸² Podle § 3 odst. 1 zákona o omezení plateb v hotovosti se *povinnost bezhotovostní platby vztahuje na všechny platby mezi osobami s místem trvalého pobytu (pobytu, sídlem) na území České republiky, včetně tam zřízených poboček (organizačních složek) zahraničních osob i platby těchto subjektů ve prospěch osob s místem pobytu (sídlem) v zahraničí*.

⁸³ Podle čl. 4 odst. 1 zákona o omezení plateb v hotovosti ve znění účinném do 27. 5. 2007 bylo *povinností poskytovatele platby provést bezhotovostně platbu, jejíž výše překračovala 15 000 EUR*.

⁸⁴ Zákon Slovenské republiky č. 394/2012 Z.z., „o obmedzení platieb v hotovosti“.

⁸⁵ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. února 2011 č. j. 1 Afs 91/2010.

Vládní návrh novely zákona o omezení plateb v hotovosti (část druhá, článek III, odst. 2)⁸⁶ definuje nově platbu jako *předání nebo převedení peněžních prostředků poskytovatelem platby příjemci platby*, což lze jako řešení výše popsaného problému považovat za vyhovující.

Otázkám sankcí za nedodržování zákona o omezení plateb v hotovosti stejně jako za porušování vyplývající z dalších měnově-právních předpisů (včetně otázek trestněprávní odpovědnosti se budeme věnovat v následující kapitole.

2.3 Ochrana peněžního oběhu v České republice

Pro zabezpečení plnění všech funkcí zákonných peněz i pro posilování důvěry (a tím i stability) měny je nezbytná dostatečná právní ochrana bezporuchového peněžního oběhu. Předmětem ochrany je jednak samotný hotovostní peněžní oběh i zákonné peníze (bankovky a mince).

Peněžnímu oběhu je právním řádem České republiky věnována ochrana správně-právní i trestněprávní. Právními prameny této ochrany jsou:

- právní předpisy z oblasti měnového práva: zákon o České národní bance, zákon o oběhu bankovek a mincí (včetně prováděcí vyhlášky č. 274/2011 Sb.) a zákon o omezení plateb v hotovosti,
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (část druhá – zvláštní část, hlava VI, díl 1).

Přímou působnost v oblasti ochrany peněžního oběhu mají i následující předpisy sekundárního práva Evropské unie:

- nařízení Rady (ES) č. 2182/2004 o medailích a žetonech podobných euromincím, ve znění nařízení Rady (ES) č. 46/2009,

⁸⁶ Návrh zákona, kterým se mění některé zákony v oblasti finančního trhu, schválený vládou České republiky dne 9. 4. 2014. Návrh zákona byl v době zpracování této práce předložen Poslanecké sněmovně. Text novely: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. *Jednání a dokumenty – Sněmovní tisky* [cit. 2014-06-25] <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=179&CT1=0>>

- nařízení Rady (ES) č. 2183/2004, kterým se na nezúčastněné členské státy rozšiřuje použitelnost nařízení (ES) č. 2182/2004, ve znění nařízení Rady (ES) č. 47/2009,
- nařízení Rady (ES) č. 1338/2001, kterým se stanoví opatření nutná k ochraně eura proti padělání, ve znění nařízení Rady (ES) č. 44/2009.

Předmětem ochrany v českém právním řádu jsou tedy kromě tuzemských i cizozemských bankovek a mincí na základě uvedených evropských předpisů výslovně i bankovky a mince společné evropské měny euro.

2.3.1 Přestupky a správní delikty v oblasti peněžního oběhu

Správní právo v České republice poskytuje ochranu peněžnímu oběhu především před napodobeninami⁸⁷ a reprodukcemi tuzemských i cizozemských bankovek a mincí, ochranu pojmu mince (a pojmů spojených se společnou měnou euro) a ochranu před nedodržením zákonných omezení hotovostních plateb. Kromě toho sankcionuje porušování řady dalších povinností úvěrových institucí provádějících pokladní operace a speciálních subjektů peněžního oběhu⁸⁸, které však mimo povinností těchto subjektů při zadržování podezřelých bankovek a mincí a jejich předávání České národní bance zůstanou mimo rámec této práce.

Zhotovovat napodobeninu bankovky nebo reprodukcí mince lze jen za předpokladu zachování dostatečně odlišných vlastností (vzhled, rozměry, tvar, materiál), pro které nebude možné za běžných okolností zaměnit napodobeninu nebo reprodukcí s platnou bankovkou nebo mincí.

⁸⁷ Podle § 13 a § 14 vyhlášky č. 274/2011 Sb. je napodobeninou bankovky (reprodukcí mince) *hmotná reprodukce tuzemské nebo cizozemské bankovky (mince) nebo předmět, který bankovku (minci) upravou napodobuje*.

⁸⁸ Speciálními subjekty peněžního oběhu jsou v tomto smyslu zpracovatel tuzemských bankovek a mincí (právnícká osoba oprávněná zpracovávat tuzemské bankovky na základě povolení ČNB), směnárník a provozovatel kasina. Správním deliktem může být např. o porušení povinností před vrácením bankovek a mincí zpět do oběhu, udržování funkčního zařízení pro zpracování, porušování informační povinnosti vůči České národní bance, apod.

V souladu se zákonem o oběhu bankovek a mincí a za použití prováděcí vyhlášky č. 274/2011 Sb. tak lze zhotovovat nebo prodávat:

- jednostranné nebo oboustranné napodobeniny tuzemských i cizozemských bankovek výrazně⁸⁹ zmenšené, zvětšené nebo deformované,
- jednostranné napodobeniny omezené⁸⁹ části bankovek tak, že nesmí být možné z nich složit celou bankovku podobnou platné,
- napodobeniny jednotlivého grafického prvku bankovky, avšak na jiném pozadí než je na platné bankovce.

Napodobeniny bankovek fakultativně a reprodukce mincí obligatorně je možné vyrábět z materiálu nezaměnitelného⁹⁰ s materiálem, z něhož je vyrobena napodobovaná bankovka (mince). Nehmotná reprodukce musí být zpracována v nízkém rozlišení⁸⁹ a s viditelným nápisem informujícím, že jde o napodobeninu.

Nařízení Rady (ES) č. 2182/2004 o medailích a žetonech podobných euromincím, ve znění nařízení Rady (ES) č. 46/2009, jehož přímá použitelnost byla na Českou republiku jako na stát, který doposud nezavedl společnou měnu euro, rozšířena nařízením Rady (ES) č. 2183/2004, ve znění nařízení Rady (ES) č. 47/2009, zavádí ochranu euromincí proti napodobeninám v podobě medailí a žetonů.

Medaile a žetony nesoucí nápisy „euro“, „eurocent“ nebo symbol eura se mohou vyrábět nebo prodávat pouze za podmínky jejich nezaměnitelnosti s platnými euromincemi, přičemž kritériem této nezaměnitelnosti je odlišnost ve vzhledu, rozměrech, tvaru nebo rozměrech stanovená obdobným způsobem jako v případě zákona o oběhu bankovek a mincí a jeho prováděcí vyhlášky. Tato omezení se však nevztahují na medaile (žetony) vyrobené ze zlata, stříbra nebo platiny nebo v případech na základě zvláštního povolení Evropské komise.

⁸⁹ Odlišnost rozměrů musí být nejméně +/- 25% u jednostranných napodobenin bankovek, +/- 50% u oboustranných napodobenin, deformace tvarů nejméně o 20 stupňů vůči pravoúhlému profilu bankovky. Napodobenina části bankovky nesmí přesáhnout 33 % plochy bankovky. Rozlišení nehmotné reprodukce bankovky (mince) nesmí být vyšší než 72 dpi s úhlopříčným nápisem „Specimen“ nebo nápisem obdobného významu.

⁹⁰ Podle § 15 vyhlášky č. 274/2011 Sb. je nezaměnitelným materiálem v případě bankovky jiný materiál než papír anebo plast, v případě mince materiál jiný než kov nebo kov barevně odlišný od kovu, z něhož je reprodukována mince vyrobena, pokud jej nelze použít jako funkční náhražku platby.

Obdobnou koncepci ochrany českých platných mincí proti napodobeninám v podobě medailí a žetonů zavádí § 16a zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů. Zakazuje výrobu, dovoz, prodej nebo jiné rozšiřování medailí a podobných předmětů, které jsou zaměnitelné za platné tuzemské mince s tím, že při popisu těchto předmětů se nesmí slovo „mince“ použít.

Fyzická osoba (nepodnikající) se dopustí přestupku, právnická osoba⁹¹ nebo podnikající fyzická osoba se dopustí správního deliktu, pokud:

- poruší uvedené technické podmínky výroby a prodeje napodobenin a reprodukcí bankovek a mincí (platné i pro dovoz, přechovávání a rozšiřování za obchodními účely) stanovené zákonem o oběhu bankovek a mincí,
- vyrobí, doveze, prodává nebo rozšiřuje medaile a jim podobné předměty zaměnitelné za platné tuzemské mince nebo používá při označení nebo popisu těchto předmětů pojem „mince“,
- poruší povinnost provést platbu bezhotovostně uloženou zákonem o omezení plateb v hotovosti nebo přijme hotovostní platbu v rozporu s tímto zákonem.

Výši pokut podle platných znění příslušných uvedených právních předpisů obsahuje tabulka č. 5, kde jsou uvedeny též případy porušení povinností úvěrových institucí provádějících pokladní operace při výměně tuzemských bankovek a mincí a též pokuty za porušení povinností úvěrových institucí a speciálních subjektů peněžního oběhu při zadržování podezřelých bankovek a mincí a jejich předávání České národní bance (dále též kap. 2.3.2).

Správně právní ochranu peněžního oběhu si dovolím označit za dostatečnou; menší polemiky může vzbuzovat otázka zvláštního povolení Evropské komise k používání výrazu „euro“ („eurocent“, symbolu eura) na medailích (žetonech)⁹², kde podle mého názoru nejsou úplně jasné meze správního uvážení.

⁹¹ Právnická osoba za správní delikt odpovědná, pokud prokáže, že vynaložila veškeré úsilí, které bylo možno požadovat, aby porušení povinnosti zabránila (viz § 32 odst. 1 zákona o oběhu bankovek a mincí, § 46b odst. 1 zákona o ČNB, § 6a odst. 1 zákona o omezení plateb v hotovosti).

⁹² Povolení vydávané podle článku 4 nařízení Rady (ES) č. 2182/2004 o medailích a žetonech podobných euromincím, ve znění nařízení Rady (ES) č. 46/2009.

Tabulka č. 5 – Přehled vybraných přestupků a správních deliktů subjektů peněžního oběhu včetně výše pokut:

právní předpis	přestupek nebo správní delikt	subjekt peněžního oběhu	výše pokuty do
§ 28 odst. 1 zák. č. 136/2011 Sb.	výroba i prodej*) hmotné i nehmotné reprodukce (tuzemské, cizozemské) bankovky i mince nesplňující technická kritéria stanovená prováděcím předpisem**)	právnícká osoba, podnikající fyzická osoba	1 000 000 Kč
§ 28 odst. 2 zák. č. 136/2011 Sb.	výroba i prodej*) hmotné i nehmotné reprodukce (tuzemské, cizozemské) bankovky i mince nesplňující technická kritéria stanovená prováděcím předpisem**)	fyzická osoba (nepodnikající)	1 000 000 Kč
§ 29 odst. 1 zák. č. 136/2011 Sb.	nezadržení podezřelých bankovek (mincí) nebo nepředání (neprodleně) ČNB	právnícké osoby, speciální subjekty peněžního oběhu	10 000 000 Kč
§ 29 odst. 5 písm. a) zák. č. 136/2011 Sb.	nepřijetí tuzemských bankovek a mincí prohlášených ČNB za neplatné v prekluzivní době pro výměnu	úvěrová instituce provádějící pokladní operace	1 000 000 Kč
§ 29 odst. 5 písm. b) zák. č. 136/2011 Sb.	neprovedení výměny tuzemských bankovek a mincí nebo výběr poplatku za výměnu, která má být bezplatná	úvěrová instituce provádějící pokladní operace	1 000 000 Kč
§ 46 odst. 1 zák. č. 6/1993 Sb.	výroba i prodej*) medailí (žetonů, podobných předmětů zaměnitelných s mincemi vydanými ČNB nebo použití slova "mince" při jejich označení nebo popisu	fyzická osoba (nepodnikající)	1 000 000 Kč
§ 46a odst. 1 písm. a), b) zák. č. 6/1993 Sb.	výroba i prodej*) medailí (žetonů, podobných předmětů zaměnitelných s mincemi vydanými ČNB nebo použití slova "mince" při jejich označení nebo popisu	právnícká osoba, podnikající fyzická osoba	10 000 000 Kč
§ 5 zák. č. 254/2004 Sb.	porušení povinnosti provést platbu bezhotovostně nebo přijetí hotovostní platby, která měla být provedena bezhotovostně	fyzická osoba (nepodnikající)	5 000 000 Kč
§ 6 zák. č. 254/2004 Sb.	porušení povinnosti provést platbu bezhotovostně nebo přijetí hotovostní platby, která měla být provedena bezhotovostně	právnícká osoba, podnikající fyzická osoba	5 000 000 Kč

*)dovoz, přechovávání, rozšiřování pro obchodní účely, prodej

**) vyhláška č. 274/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o oběhu bankovek a mincí, nařízení Rady (ES) č. 2182/2004 o medailích a žetonech podobných euromincím, ve znění nařízení Rady (ES) č. 46/2009

2.3.2 Trestné činy proti měně a peněžnímu oběhu

Trestněprávní ochrana zákonných peněz v České republice je zařazena do dílu 1 hlavy VI části druhé (zvláštní části) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále též „trestní zákoník“ nebo „TrZ“). Jde o trestné činy hospodářské, pro jejichž skutkové podstaty je charakteristický *blanketní charakter dispozic*⁹³ odkazující na mimotrestní úpravu právních předpisů, zejména zákona o oběhu bankovek a mincí.

⁹³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 3. vyd. Praha: Leges, 2013. s. 684.

Z hlediska objektu trestného činu můžeme trestněprávní ochranu rozdělit na:

1. Ochrana měny - před paděláním a pozměňováním tuzemských i cizozemských peněz, včetně udávání padělaných a pozměňovaných peněz a výroby a držení padělatelského náčiní (§ 233, § 235 a § 236 TrZ).
2. Ochrana stability měny – před neoprávněnou výrobou tuzemských i cizozemských peněz (§ 237 TrZ).
3. Ochrana peněžního oběhu – před odmítáním tuzemských peněz bez zákonného důvodu, jejich poškozováním nebo neoprávněnými náhražkami peněz vyráběnými nebo uváděnými do oběhu (§ 239 TrZ).

Subjekt těchto trestných činů je zpravidla⁹⁴ obecný, tj. pachatelem může být kdokoli. Subjektivní stránka trestných činů vyžaduje úmysl, jehož intenzita je v některých případech základem pro naplnění kvalifikované skutkové podstaty. Z tohoto důvodu též na žádný z uvedených trestných činů není možné aplikovat ustanovení o zániku trestní odpovědnosti účinnou lítostí (§ 33 TrZ).

Za protiprávní jednání padělaní peněz můžeme označit *činnost spočívající ve výrobě nebo opatřování nepravých peněz, tj. jiných peněz než jsou bankovky a mince řádně uvedené do oběhu Českou národní bankou*⁹⁵. Protiprávní jednání pozměnění peněz spočívá v nedovolené úpravě bankovek nebo mincí způsobem, který může vyvolat klamnou představu o své platnosti nebo o nominální hodnotě⁹⁶.

Oba trestné činy se tedy od sebe liší tím, že v případě pozměněných bankovek a mincí jde o původně zákonné peníze, které jsou udávány v jiné nominální hodnotě, na jiném území, apod. V porovnání s tím je padělaní peněz naopak *úplné vyhotovení peněz bez oprávnění s cílem, aby vypadaly jako pravé*⁹⁷; padělané bankovky a mince tedy nikdy charakter zákonných peněz nenabývaly.

⁹⁴ Jedinou výjimkou z obecného subjektu trestného činu je jedna ze skutkových podstat trestného činu neoprávněné výroby peněz, která předpokládá speciální subjekt – osobu, která je oprávněna držet zařízení materiály k výrobě peněz (viz § 237 odst. 1 trestního zákoníku).

⁹⁵ BAKEŠ, Milan a kol. *Finanční právo*. 6. upravené vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 350.

⁹⁶ § 12 odst. 1 zákona č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí, ve znění pozdějších předpisů.

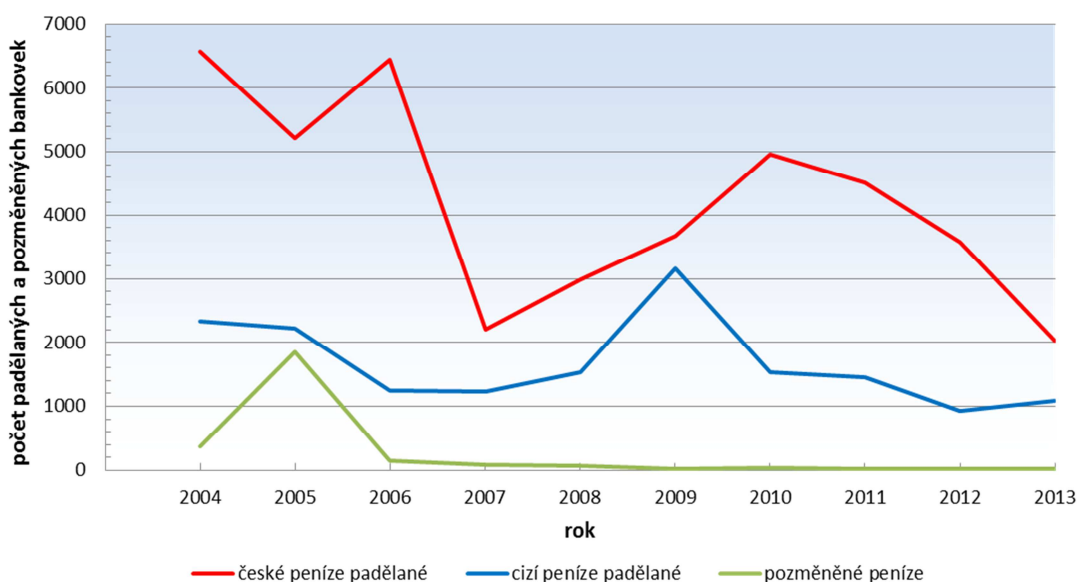
⁹⁷ HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. podstatně rozšířené vyd. Praha: C.H.Beck, 2009. s. 671.

Nařízení Rady (ES) č. 1338/2001, kterým se stanoví opatření nutná k ochraně eura proti padělání, ve znění nařízení Rady (ES) č. 44/2009, však mezi paděláním a pozměňováním peněz nerozlišuje a formuluje společnou skutkovou podstatu *peněžokazectví*⁹⁸. Padělání i pozměňování peněz se též mohou nacházet v jednočinném souběhu s trestným činem podvodu (§ 209 TrZ).

Fyzické osoby mají právo odmítnout bankovky a mince při důvodném podezření, že jsou padělané nebo pozměněné.

Právnícké osoby včetně úvěrových institucí provádějících pokladní operace a speciálních subjektů peněžního oběhu jsou povinny pod sankcí správního trestu (viz kap. 2.3.1) zadržet tyto podezřelé (tuzemské i cizozemské) bankovky a mince bez náhrady, identifikovat předložitele, informovat policii a zaslat bankovky a mince k přezkumu České národní bance⁹⁹.

Obr. 8 - Vývoj množství padělků a pozměněných bankovek a mincí zadržovaných v České republice v období 1. 1. 2004 - 31. 12. 2013:

Zdroj: Česká národní banka. *Bankovky a mince. Výskyt padělků* [cit. 2014-05-02] <<http://www.cnb.cz/cs/platidla/padelky/>>

⁹⁸ TOMÁŠEK Michal, *Evropské měnové právo*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha, C.H.Beck, 2007. str. 20.

⁹⁹ § 12 odst. 2 zákona č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí, ve znění pozdějších předpisů.

Odborné posouzení, zda zadržené podezřelé bankovky nebo mince jsou pravé, provede Česká národní banka. V případě, že jsou pravé, vrátí je původnímu majiteli nebo poskytne náhradu; padělky zadrží a uschová. Za padělané nebo pozměněné bankovky ani mince se náhrada neposkytuje.

Z vývoje počtu padělaných a pozměněných bankovek a mincí v České republice zadržených policií a v oběhu (obrázek č. 8) je patrné, že ve sledovaném období let 2004 až 2013 výrazně převažují padělané a pozměněné bankovky a mince české měny (71,6%), ze kterých převážná většina je však hodnocena jako méně zdařilé.

Mnohem vyšší nebezpečnost vykazují padělky cizích měn, v nichž postupem času zcela převládly padělky evropské měny euro. Výskyt pozměněných tuzemských i cizozemských peněz postupem času klesl na několik desítek kusů ročně.

Náhražkou peněz se na rozdíl od padělků nebo pozměněných bankovek a mincí rozumí *předměty, které nenapodobují zákonné peníze svým vzhledem, ale funkcí*¹⁰⁰. Z objektivní stránky první skutkové podstaty trestného činu ohrožování oběhu tuzemských peněz (§ 239 odst. 1 TrZ) lze dovodit, že k jejímu naplnění může dojít za při současném splnění dvou podmínek:

- náhražky peněz musí být schopny do určité míry plnit zejména funkce oběživa a platidla, tj. musí být přijímány dostatečně širokým okruhem při placení za zboží a služby a k úhradě závazků a
- výroba (vydávání) náhražek nebo jejich uvádění musí být neoprávněná.

Druhou podmínku podle současného právního řádu nelze naplnit, protože zatím český právní řád neobsahuje žádný mechanismus, jak se oprávnění k výrobě náhražek peněz domoci a žádná státní autorita ani není autorizována takové oprávnění vydat. Znamená to, že jakákoli výroba, vydávání či uvádění náhražek peněz do oběhu má být posuzována jako neoprávněná, což lze považovat za zásadní nedostatek současných jinak dosti kvalitních měnově-právních předpisů.

¹⁰⁰ KOTÁB, Petr. *Právní ochrana zákonných peněz. Pocta Milanu Bakešovi k 70. narozeninám*. 1. vyd. Praha: Leges, 2009. s. 176-177.

Tabulka č. 6 – Přehled trestů za vybrané trestné činy proti měně a peněžnímu oběhu:

právní předpis	skutková podstata	subjekt	příprava	trest odnětí svobody	jiný trest
§ 233 odst. 1 TrZ	padělání a pozměnění peněz (opatření si nebo přechovávání)	obecný	je trestná	1 až 5 let, 5 až 10 let ¹⁾ , 8 až 12 let ²⁾	propadnutí majetku ^{1) 2)}
§ 233 odst. 2 TrZ	padělání a pozměnění peněz (úmysl je udat nebo jejich udání)	obecný	je trestná	3 až 8 let, 5 až 10 let ¹⁾ , 8 až 12 let ²⁾	propadnutí majetku ^{1) 2)}
§ 235 TrZ	udávání padělaných a pozměněných peněz	obecný (odlišný od § 233 TrZ)	není trestná	do 2 let	zákaz činnosti, propadnutí věci
§ 236 TrZ	výroba a držení podnikatelského náčiní	obecný	není trestná	do 2 let, 1 až 5 let ³⁾	zákaz činnosti, propadnutí věci, peněžitý trest ³⁾
§ 237 odst. 1 (1.) TrZ	neoprávněná výroba peněz (na zařízení nebo s materiály oprávněně drženými)	osoba oprávněná k držbě zařízení	je trestná	1 až 5 let, 3 až 8 let ¹⁾ , 5 až 10 let ²⁾	ne
§ 237 odst. 1 (2.) TrZ	neoprávněná výroba peněz (opatření si, přechovávání nebo uvedení do oběhu)	obecný	je trestná	1 až 5 let, 3 až 8 let ⁴⁾ , 5 až 10 let ⁵⁾	ne
§ 239 odst. 1 TrZ	výroba nebo uvedení do oběhu náhražek peněz	obecný	není trestná	do 6 měsíců	zákaz činnosti, propadnutí věci
§ 239 odst. 2 TrZ	odmítání peněz bez zákonného důvodu nebo poškozování	obecný	není trestná	do 6 měsíců	zákaz činnosti, propadnutí věci

- 1) Spáchá-li TČ jako člen OS nebo ve značném rozsahu
 2) Spáchá-li TČ jako člen OS ve více státech nebo velký rozsah
 3) Spáchá-li TČ při výkonu povolání

- 4) Spáchá-li TČ ve značném rozsahu
 5) Spáchá-li TČ ve velkém rozsahu
 OS Organizovaná skupina

Přehled trestů za vybrané trestné činy proti měně a platebním prostředkům podle dílu 1 hlavy VI zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů obsahuje tabulka č. 6. Na trestné činy padělání a pozměňování peněz, udávání padělaných a pozměněných peněz, výroba a držení podnikatelského náčiní a neoprávněná výroba peněz se podle § 33 TrZ vztahuje *zásada univerzality*¹⁰¹, a tedy se na ně vztahují české trestněprávní předpisy, i když je spáchal v cizině cizinec nebo osoba bez státní příslušnosti.

S uvedenými výhradami (kap. 2.2.3, 2.3.2) lze právní úpravu peněžního oběhu v rozsahu výše analyzovaných bodů označit za adekvátní a dostatečnou.

¹⁰¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 3. vyd. Praha: Leges, 2013. s. 77.

Závěr

Oblast právní úpravy měny a peněžního oběhu představuje zajímavou, ale náročnou právní disciplínu, která vyžaduje rozsáhlé poznání řady používaných právních nástrojů v souvislostech s historickým vývojem i ekonomickými vazbami a dopady.

Práci jsem rozdělil do dvou hlavních částí, první z nich je věnována vybraným právním aspektům měny, druhá vybraným právním aspektům peněžního oběhu. Snažil jsem se o analýzu vybraných částí současné právní úpravy v kontextu měnové teorie, se zaměřením na praktickou aplikaci a možná slabá místa.

Popis teoretických východisek jsem omezil na rozsah nezbytný pro sumarizaci základní pojmové konstrukce nutné pro analýzu vybraných právních předpisů. V první části se jsem se tak stručně zabýval pojetím peněz a měny v kontrastu ekonomické a právní kategorie, od které jsem přešel ke komplexnějšímu rozboru otázek měnové suverenity (měnové jednotky, emisní banky a emise peněžní masy) včetně stručného pohledu na právní souvislosti povinnosti přijmout jednotnou evropskou měnu. Závěr první části tvořila rekapitulace vývoje (od vzniku samostatné české měny) a současné podoby soustavy zákonných peněz v České republice a právní nástroje její regulace.

V druhé části jsem se obdobným způsobem zabýval otázkami peněžního oběhu, kde bylo třeba nejdříve vymezit hranice mezi (hotovostním) peněžním oběhem a (bezhotovostním) platebním stykem. Hluběji jsem se zabýval pojetím práv a povinností jednotlivých subjektů peněžního oběhu i strukturou peněžního oběhu. Při analýze omezení peněžního oběhu jsem narazil na slabé místo v současné právní úpravě omezení hotovostních plateb, která je však aktuálně již v pokročilém stádiu přípravy legislativní změny. Více jsem se dotknul i otázek správně-právní a trestněprávní ochrany peněžního oběhu, kde jsem též identifikoval významný právní nedostatek týkající se právní úpravy náhražky peněz, nicméně nebylo mou ambicí se otázkami trestního práva hlouběji zabývat.

Právní úpravu měny a peněžního oběhu, která byla předmětem mého zkoumání, hodnotím pozitivně. Odpovídá podmínkám moderní evropské země, i když prostor pro legislativní úpravy existuje a je dán jak rozvojem regulované oblasti, tak i dílčími právními nedostatky z minulosti.

Jsem toho názoru, že jsem v práci dosáhl cílů, které jsem si stanovil. Práce odráží právní stav k datu 27. června 2014.

Seznam použitých pramenů a literatury

BAKEŠ, Milan a kol. Finanční právo. 6. upravené vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-440-7.

HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 3. podstatně rozšířené vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 3. vydání. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-64-9.

JÍLEK, Josef. Finance v globální ekonomice I. Peníze a platební styk. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-3893-2.

JÍLEK Josef. Finance v globální ekonomice II. Měnová a kurzová politika. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. s. ISBN 978-80-247-4516-9.

KARFÍKOVÁ, Marie. Měna a její právní úprava. In: Pocta profesoru Slovinskému. 1. vydání. Bratislava: Univerzita Komenského, 2009.

KOTÁB, Petr. Právní ochrana zákonných peněz. In: Pocta Milanu Bakešovi k 70. narozeninám. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-23-3.

NĚMEČEK, Eduard. Mezinárodní měnový systém. Otázka konvertibility, stability a likvidity. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0081-1.

NĚMEČEK, Eduard. Úvod do studia finanční politiky. 1. vydání. Praha: Všehrad, 2001.

PAVLÍČEK, Václav a kol. Ústavní právo a státověda. II. díl. Ústavní právo České republiky. 1. úplné vydání. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-90-5.

REVENDA, Zbyněk a kol. Peněžní ekonomie a bankovníctví. 5. aktualizované vydání. Praha: Management Press, 2012. ISBN 978-80-7261-240-6.

SCHLOSSBERGER, Otakar. Platební služby. 1. vydání. Praha: Management Press, 2012. ISBN 978-80-7261-238-3.

SURGA, Leopold. Některé problémy spojené s oběhem peněz v České republice. In: Pocta Milanu Bakešovi k 70. narozeninám. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-23-3.

TOMÁŠEK Michal, Evropské měnové právo. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha, C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-940-5.

TOMÁŠEK Michal, Dvojí měna – možná cesta pro ČR? Právní aspekt. In: Euro versus koruna: dilemata evropské měny v době dluhové krize. 2. vyd.. Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-265-6.

Právní předpisy a judikatura

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 60/1993 Sb., o oddělení měny, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti a o změně zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 136/2011 Sb., o oběhu bankovek a mincí a o změně zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve znění pozdějších předpisů.

Nařízení Rady (ES) č. 1103/97 o některých ustanoveních týkajících se zavedení eura ve znění nařízení Rady (ES) č. 2595/2000.

Nařízení Rady (ES) č. 974/98 o zavedení eura, ve znění nařízení Rady (ES) přijímaných při zavádění eura jako zákonné měny v dalších členských státech.

Nařízení Rady (ES) č. 2182/2004 o medailích a žetonech podobných euromincím, ve znění nařízení Rady (ES) č. 46/2009.

Nařízení Rady (ES) č. 2183/2004, kterým se na nezúčastněné členské státy rozšiřuje použitelnost nařízení (ES) č. 2182/2004, ve znění nařízení Rady (ES) č. 47/2009.

Nařízení Rady (ES) č. 1338/2001, kterým se stanoví opatření nutná k ochraně eura proti padělání, ve znění nařízení Rady (ES) č. 44/2009.

Nařízení vlády č. 61/1993 Sb., k provedení zákona o oddělení měny.

Vyhláška ČNB č. 33/2000 Sb., o vydávání mincí ve zvláštním provedení určeném pro sběratelské účely.

VYHLÁŠKA ČNB č. 142/2000 Sb., o ukončení platnosti pamětních stříbrných mincí vydaných Státní bankou československou.

Vyhláška ČNB č. 274/2011 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o oběhu bankovek a mincí.

Nález Ústavního soudu Pl. ÚS 59/2000 (N 90/sv. 22 SbNU, 278/2001 Sb.).

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23. února 2011 č. j. 1 Afs 91/2010.

Internetové zdroje

Česká národní banka. *Bankovky a mince. Peněžní oběh. Struktura peněz v oběhu* [cit. 2014-06-03] <<http://www.cnb.cz/cs/platidla/obeh/struktura/index.html>>

Česká národní banka. *Bankovky a mince. Výskyt padělků* [cit. 2014-05-02] <<http://www.cnb.cz/cs/platidla/padelky/>>

Česká národní banka. *Databáze statistických řad ARAD - Měnová a finanční statistika - Měnová statistika - A. Statistika měnového vývoje v ČR - Peněžní agregáty a protipoložky* [cit. 2014-06-16]

<http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_sestuid=938&p_strid=AAADA&p_lang=CS>

Česká národní banka. *Databáze statistických řad ARAD – Statistika finančních trhů – Devizový trh – Devizové kurzy – Devizové kurzy (měsíční průměr)* [cit. 2014-05-27]

<http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.PARAMETRY_SESTAVY?p_sestuid=22426&p_strid=ECA&p_lang=CS>

Česká národní banka. *Metodický list Harmonizovaná měnová statistika* [cit. 2014-05-18] <https://www.cnb.cz/docs/ARADY/MET_LIST/hms_cs.pdf>

Česká národní banka. *Platební styk. CERTIS – Systém mezibankovního platebního styku – Statistické údaje* [cit. 2014-05-22]

<https://www.cnb.cz/cs/platebni_styk/certis/certis_stat.html>

European Central Bank. *Statistics. Banknotes and Coins. Circulation.* [cit. 2014-06-14]

<<https://www.ecb.europa.eu/stats/euro/circulation/html/index.en.html>>

International Monetary Fund. *IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors* [cit. 2014-06-18]

<<http://www.imf.org/external/np/sec/memdir/members.aspx#3>>

Polymer Bank Notes of the World [cit. 2014-05-26] <<http://www.polymernotes.org>>

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky. *Jednání a dokumenty – Sněmovní tisky* [cit. 2014-06-25] <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7&CT=179&CT1=0>>

Ostatní zdroje

Zákon č. 41/1953 Sb., o peněžní reformě, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 37/1994 Sb., kterou se stanoví postup při příjmu peněz a nakládání s nimi a při poskytování náhrad za necelé a poškozené bankovky a mince.

Zákon Slovenské republiky č. 394/2012 Z.z., „o obmedzení platieb v hotovosti“.

Návrh zákona, kterým se mění některé zákony v oblasti finančního trhu, schválený vládou České republiky dne 9. 4. 2014.

Abstrakt

„Právní aspekty měny a peněžního oběhu“ představují velmi svébytnou a specifickou oblast měnového práva. Úzce souvisí i otázkami ekonomickými a společenskými, protože peníze jako fenomén ovlivňují dlouhodobé vize i každodenní život. Cílem diplomové práce byl pohled na současnou právní úpravu České republiky měny a peněžního oběhu v kontextu měnové teorie a měnového práva. V potřebné míře se věnuje i historickému vývoji zákonných peněz v České republice a stručně i otázkám spojeným s přijímáním společné evropské měny euro v České republice.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části, každá z nich se dále dělí na kapitoly a podkapitoly.

První část práce věnovaná vybraným právním aspektům měny podává nejdříve stručný pohled na vztah měny a peněz. Dále analyzuje jednotlivé složky měnové suverenity, včetně pohledu na vztah měnové suverenity a měnové unie. Nejobsáhlejší část se zabývá právní úpravou zákonných peněz, historickým vývojem (včetně procesů spojených se zánikem společné měny České republiky a Slovenské republiky) a aktuálním stavem soustavy zákonných peněz v České republice.

Druhá část práce se v obdobné struktuře věnuje vybraným právním aspektům peněžního oběhu. Po stručném pohledu na vztah peněžního oběhu a platebního styku analyzuje otázku subjektů peněžního oběhu v České republice a jejich práv a povinností ve vztahu k jednotlivým složkám peněžního oběhu. Prostor je věnován i nastavení zákonných omezení peněžního oběhu v České republice. Závěr práce se zabývá otázkami ochrany peněžního oběhu nástroji správního a trestního práva.

Stav právní úpravy měny a peněžního oběhu v České republice je možné charakterizovat jako odpovídající podmínkám moderní evropské země. Prostor pro legislativní úpravy zejména v oblasti peněžního oběhu však existuje a je dán jak rozvojem regulované oblasti zákonných peněz, tak i dílčími právními nedostatky z minulosti.

Abstract

“Legal aspects of currency and money circulation” represent a very original and specific area of monetary law. They are closely related to the economic and social issues, as the money as a phenomenon affects long-term visions as well as everyday life. The objective of my diploma thesis was a view on the current legislation of Czech currency and money circulation in the context of monetary theory and monetary law. Where required, there is a historical development of Czech legal currency and, in brief, issues related to the adoption of the common currency euro in the Czech Republic.

This diploma thesis is divided into two parts each of them is subdivided into chapters and subchapters.

The first part focused on selected legal aspects of the currency gives, at first, a brief overview of the relationship between the currency and the money. There are analyzed the parts of monetary sovereignty, including the relation between the monetary sovereignty and the monetary union. The comprehensive part is focused on the legal regulation of a legal currency, the historical development (including processes associated with the division of the common currency of the Czech Republic and the Slovak Republic) and the current status of the legal currency in the Czech Republic.

With the similar structure, the second part is focused on selected legal aspects of a money circulation. After a brief look at the relationship of money circulation and system of payment transaction, there are analyzed a question of money circulation subjects in the Czech Republic, their rights and obligations in relation to the particular components of the money circulation. A space is dedicated to the setting the legal limits of the money circulation in the Czech Republic. The remaining part works with the issues of money circulation protection provided by administrative and criminal law.

The status of the legislation of the currency and money circulation in the Czech Republic can be marked as complying with the conditions of modern European country. However, the designated legislative changes especially in the area of money circulation exist reflecting the development of the area of legal currency as well as partial shortcomings of the past.

Klíčová slova/Keywords

Právní aspekty měny a peněžního oběhu

- měna v České republice
- peněžní oběh
- bankovky a mince

Legal aspects of currency and money circulation

- Czech currency
- Money circulation
- Banknotes and coins